

kwartaal

3

jaar

1984

4 Kwartaaloverzicht
binnenlandse veiligheidsdienst

ministerie van binnenlandse zaken

KWARTAALOVERZICHT
BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST
3e KWARTAAL 1984

INDEX KWARTAALOVERZICHT 3e KWARTAAL 1984

I.	<u>ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN</u>	Blz.
	DDR-inlichtingenactiviteiten in Nederland	1
II.	<u>ANTI-DEMOCRATISCHE STROMINGEN</u>	
	Paneuropese vredesdiscussie. Het derde Europese forum voor kernontwapening	8
	De wisselende belangstelling van het Oostblok voor de Nederlandse vredesbeweging	20
	De Centrumpartij	27
III.	<u>MINDERHEDEN - ACTIVISME - TERRORISME</u>	
	De Molukse huurkwestie	34
	Opleving van het Amsterdamse kraakactivisme	37
	Shi'iten en islamitische fundamentalisten	41
	Recente islamitisch terroristische activiteiten	46

I.

ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN

DDR-INLICHTINGENACTIVITEITEN IN NEDERLAND

Zoals in een eerder kwartaaloverzicht beschreven, maakt het Ministerium für Staatssicherheit (MfS), de DDR-inlichtingen- en veiligheidsdienst, gebruik van zogenaamde "Inoffizielle Mitarbeiter" (IM).

Dit zijn vrijwel altijd hooggeschoolde Oostduitse burgers die door het MfS ingeschakeld worden om in voorkomend geval assistentie te verlenen in een inlichtingenoperatie. De te verlenen assistentie kan bestaan uit verschillende taken. Zo kan de IM ingezet worden als koerier, contactpersoon of observant.

Onlangs werden de activiteiten van zo'n IM in Nederland duidelijk waargenomen. Deze IM werd ingezet als contactpersoon in een MfS-operatie, die tot doel had een Nederlandse agent te manoeuvreren naar een interessante informatiepositie binnen de NAVO-organisatie te Brussel. In onderhavige bijdrage wordt de werkwijze van deze IM nader belicht.

De IM van het MfS: Günther

Voorgeschiedenis

V., een Nederlander, die reeds jaren via officiële DDR-vertegenwoordigers hier te lande in contact stond met het MfS, moest een bezoek brengen aan Oost-Berlijn. Deze reis was een voorlopig hoogtepunt in zijn carrière als "perspectief-agent" voor het MfS.

Om zonder op te vallen naar Oost-Berlijn te kunnen reizen zou V. per trein naar Aken (BRD) reizen en aldaar op een bepaalde plaats en volgens een afgesproken procedure in contact komen met een hem onbekende persoon, die hem verder zou begeleiden.

Op 15 september 1983 reisde V. naar Aken en bracht de ontmoeting tot stand. De onbekende, een Duits sprekende man, stelde zich voor als Günther. Günther nam V. mee naar een café om de verdere gang van zaken

te bespreken. V. ontving een BRD-Reisepass, voorzien van een valse naam. In het toilet moest hij een handtekening in de pas plaatsen. Daarnaast kreeg hij een reisnecessaire met geheim bergvak, waarin hij zijn overvloedige reispapieren kon verbergen.

Gescheiden werd de reis per trein voortgezet. In West-Berlijn werd nog een contra-observatiemanoeuvre gemaakt met de tram om er zeker van te zijn dat zij niet gevolgd werden.

Nadat dit alles zonder problemen verlopen was, werd de Oostgrens gepasseerd en intrek genomen in een safehouse (noot: een door de betreffende inlichtingendienst afgeschermd woning, waarin veilig overnacht en gesproken kan worden). De volgende morgen maakte V. kennis met twee "Hauptamtliche Mitarbeiter" van het MfS. Tijdens de gesprekken tussen V. en de twee MfS-medewerkers was Günther wel aanwezig doch hij vervulde een volkomen passieve rol. Aan de uitstapjes in Oost-Berlijn en elders in de DDR nam hij wel actief deel.

In een later stadium van het twee dagen durende bezoek, werd V. meegedeeld dat Günther voortaan zijn contactman zou zijn. Voor ontmoetingen zou Günther dan steeds naar Nederland komen! Een afspraak voor een eerste ontmoeting werd gemaakt voor 29 oktober 1983. Ontmoetingsplaats: het bruggetje achter de Grote Kerk te Delft.

Günthers bewegingen in Nederland

Op de afgesproken tijd en plaats verscheen Günther in Delft. Aan zijn gedragingen viel niet op te merken dat hij zich in het Westen onwennig voelde. Günther informeerde bij V. of hij er een beetje westers uitzag. V. attendeerde hem op het dichte bovenste knoopje van zijn overhemd zonder das, doch dit vormde voor Günther geen aanleiding zijn kleding te wijzigen.

De ontmoeting werd uitgesmeerd over twee dagen. Op voorstel van Günther werd op zaterdag een uitstapje gemaakt naar Hoek van Holland voor een wandeling in de duinen en op zondag naar Rotterdam voor een

bezoek aan Blijdorp.

Uit uitlatingen van Günther viel op te maken dat hij per trein in Nederland gearriveerd was en waarschijnlijk in het centrum van Den Haag in een middenklasse-hotel logeerde. (Noot: zaterdag was de dag van de grote anti-kernraketdemonstratie in Den Haag).

De volgende ontmoeting werd vastgesteld op 17 december 1983.
Ontmoetingsplaats: het krokodillenverblijf in de Diergaarde Blijdorp.

Op 13 december 1983 kreeg de echtgenote van V. een Duits sprekende man aan de telefoon die vroeg een boodschap over te brengen aan haar echtgenoot. De boodschap luidde: "Ik heb dit jaar geen vakantie meer; mijn vakantie begint op 24 januari".

De afgesproken procedure voor het verzetten van een afspraak was het zenden van een kaartje met daarop een datum. Drie dagen vóór de vermelde datum zou dan de ontmoeting dienen plaats te vinden. Kennelijk was dit telefoontje uit nood geboren.

Op 21 januari 1984 was Günther al een uur van te voren aanwezig in de buurt van de ontmoetingsplaats.

Stipt op
tijd kwam de ontmoeting met V. tot
stand. Op voorstel van Günther
gingen ze per trein naar Den Haag.
Günther was al in het bezit van een
retourkaartje. In Den Haag onder-
namen Günther en V. een lange wandeling door de stad, waarbij verschillende
markante punten werden bekeken. Aan het einde van de wandeling verdween
Günther in de richting van het centrum van Den Haag.

De volgende dag brachten zij in Rotterdam nog een bezoek aan een
museum. Günther vertelde, en passant, dat hij reeds op vrijdagavond, laat
in de avond, per trein in Den Haag was gearriveerd.

Een nieuwe afspraak werd gemaakt voor 10 maart 1984. Om wat los te komen van het patroon stelde Günther als ontmoetingsplaats voor: De Oude Kerk te Delft.

De arrestatie

Gezien bepaalde ontwikkelingen in de relatie tussen V. en het MfS werd besloten, indien de Landelijk Officier van Justitie inzake spionage-aangelegenheden daarvoor termen aanwezig achtte, over te gaan tot de arrestatie van Günther. Op grond van de artikelen 98, 134 en 231 van het Wetboek van Strafrecht kon de Officier van Justitie hiertoe inderdaad besluiten. De feitelijke arrestatie zou verricht worden door een team van de Rijksrecherche.

De volgende morgen verscheen Günther enkele minuten vóór tijd op de afgesproken ontmoetingsplaats en kon de Rijksrecherche tot arrestatie overgaan. Fouillering van Günther en onderzoek van zijn hotelkamer leverde uiteindelijk twee valse BRD-reisdocumenten en een reisnecessaire met geheim bergvak op. Aan valuta had Günther f. 3000,-- in zijn bezit.

Het verhoor

Tijdens de verhoren door de Rijksrecherche bewaarde Günther een hardnekkig stilzwijgen. Hij wilde zijn ware identiteit niet onthullen en had geen enkel commentaar op de gevonden attributen. In eerste instantie nam hij een hooghartige houding aan; later bleek het alsof hij in een shocktoestand was komen te verkeren. Tussendoor, in zijn cel, trachtte hij zich te concentreren op een zelfgemaakt schaakspel.

In de vijfde nacht verwondde BEINICKE zichzelf met scherven van zijn brilleglas en slikte ook enige van deze scherven in. (Noot: Uit verklaringen van overlopers - o.a. STILLER, een ex-MfS-medewerker - is bekend dat een gearresteerde MfS-er moet trachten in een ziekenhuis opgenomen te worden

om zo onder verhoren uit te komen. Vandaar dat enige verdenking inzake voorbedachte rade is blijven bestaan).

Na behandeling werd in de gevangenis enige tijd onder psychiatrisch toezicht geplaatst; van enige psychische storing is sindsdien niets meer gebleken.

Eind maart werden de voorwaarden voor de gevangenhouding van verzacht zodat hij de mogelijkheid kreeg te corresponderen met zijn achterban en ook bezoek kon ontvangen van de DDR-consul.

Op alle pogingen van Dienstzijde om met hem in gesprek te raken, reageerde niet.

De afwikkeling

Op 12 april vervoegde zich een Oostduitse topadvocaat, die ter assistentie van de verdediger van naar Nederland was gezonden, samen met de DDR-consul bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Zij kwamen aftasten op welke wijze deze affaire tot een oplossing kon worden gebracht. Uit dit contact vloeiden langdurige en moeizame onderhandelingen voort, die eind mei uiteindelijk tot een voor beide partijen bevredigend accoord leidden.

Op 1 juni 1984 werd Günther tenslotte overgedragen aan de DDR-ambassade te Den Haag. Nog dezelfde dag werd hij per vliegtuig naar de DDR teruggebracht

Nabeschouwing

Met deze geschiedenis is weer eens aangetoond dat het MfS bereid is veel energie te steken in hoogwaardige operaties: niet alleen in de vorm van tijd en geld, maar ook in mankracht en te lopen risico's.

Ook uit de houding van de DDR-vertegenwoordigers hier te lande viel op te maken dat zij deze zaak, waarbij zij werden betrokken, zeer hoog opnamen: zij speelden het spel voorkomend, maar keihard mee.

Zij schrokken er zelfs niet voor terug alle inbeslaggenomen bezittingen van terug te eisen.

Over zijn beroepsopleiding deed geen enkele uitspraak.
Van DDR-ambassadezijde werd hij steeds als Dr. aangeduid. Dit bevestigt het reeds ontstane beeld van de hooggeschoolde Oostduitse staatsburger die, ideologisch sterk in de schoenen staand, door het MfS geschikt was bevonden een moeilijke taak te vervullen in het "niet-socialistische" buitenland.

= = =

II. ANTI-DEMOCRATISCHE STROMINGEN

PANEUROPESE VREDESDISCUSSIE. HET DERDE EUROPESE FORUM VOOR KERNONTWAPENING

Van 17 tot en met 21 juli is in het Italiaanse Perugia het derde Europese Forum voor Kernontwapening gehouden (internationaal bekend als European Nuclear Disarmament Convention, ENDC). Dit door niet-communistische westerse vredesbewegingen georganiseerde congres werd dit jaar voor het eerst ook bijgewoond door de officiële vredesraden uit de Oostblok-landen. De voornaamste conclusie na afloop van de ENDC moet luiden dat er een schijnbaar onoverbrugbare kloof bestaat tussen de daar aangedragen vredesconcepten van Oost en West en dat de Oost-Europeanen er al hun pogingen ten spijt niet in zijn geslaagd veel weerklank te vinden voor hun ideeën. Wel is het hun gelukt enkele voor hun verdere vredesoffensief nuttige contacten te leggen met westerse vredes-activisten.

Wat er aan vooraf ging

De geschiedenis van de ENDC gaat terug tot 1980. In dat jaar maakten de Britten Edward T. Tuller en Ken C. G. van de Bertrand Russell Foundation een appèl wereldkundig, waarin werd opgeroepen tot een kernwapenvrij Europa "van Polen tot Portugal" en een doorbreking van de machtsblokken. Europa moest weer voor de Europeanen zijn. Bovendien werd in de oproep het recht op vrije meningsuiting en beweging geëist voor een ieder die aan de internationale vredesdiscussie wilde deelnemen. Het Russell-appèl was ondertekend door een groot aantal vooraanstaande figuren uit het openbare en culturele leven. Vanaf het begin toonde men zich van Oosteuropese zijde geïnteresseerd om deze westerse vredesinitiatieven ten eigen voordele te benutten.

Steeds meer was men er echter in de niet-communistische Westeuropese vredesbeweging van doordrongen geraakt dat het onvoldoende was om zich alleen op de wapensystemen te concentreren, of dat nu kruisraketten, Pershing's of SS-20's waren. De vredesbeweging was meer dan een anti-rakettenbeweging. De raketten vormden weliswaar een eigen gevaar en een zelfstandige bron van spanning, maar waren vooral ook het gevolg van politieke tegenstellingen. De vredesbeweging zou zich ook daarop moeten gaan richten en de

basis van haar activiteiten moeten verbreden, wilde ze niet stuklopen op wat in feite symptoombestrijding was.

Deze ontwikkelingen werden door de Sovjet-Unie en de andere Oostblokstaten met groot wantrouwen bekeken. Hier was een beweging, European Nuclear Disarmament (END), die beide supermachten in gelijke mate verantwoordelijk stelde voor de gespannen internationale situatie en dat strookte niet met de Sovjet-interpretatie van de escalatie van de wapenwedloop en de toenemende internationale spanningen. In het bijzonder echter maakte de koppeling van het kernwapenvraagstuk aan het streven naar maatschappelijke hervormingen en eerbiediging van mensenrechten in Oost-Europa de Sovjet-leiders nerveus. Dat streven - in combinatie met de blokdoorbrekende acties, zoals die het END voor ogen stonden - zou in hun ogen de stabiliteit in Oost-Europa ernstig kunnen aantasten. Het in twijfel trekken van de bestaande verdeling van Europa in twee blokken zou bijvoorbeeld het vraagstuk van de Duitse hereniging weer op de voorgrond halen, en dat is duidelijk in strijd met de Oostblokbelangen.

Een voor Moskou positieve kant van het blokoverschrijdend denken was dat het een goede voedingsbodem zou blijken te zijn voor het van de grond komen van zogenaamde beroepsgroepen-voor-de-vrede, die vakbroeders op allerlei terrein op internationale vredesconferenties bij elkaar kunnen brengen. De oprichting van deze groepen heeft al jarenlang hoge prioriteit in het programma van de Wereldvrede Raad, WVR, de toonaangevende internationale communistische mantelorganisatie. De Oosteuropese participatie in het overleg van deze beroepsgroepen gebeurt onder de paraplu van specifieke internationale communistische mantelorganisaties als de International Organisation of Journalists (IOJ) of de Women's International Democratic Federation (WIDF). Met hun organisatorisch overwicht en politieke vaardigheid blijken die de beroepsgroepen-voor-de-vrede steeds weer te willen omvormen tot waardevolle propagandakanalen.

Na de grote vredesdemonstraties in vrijwel alle Europese hoofdsteden in het najaar van 1981, kwamen de ondertekenaars van het END-appeal in Rome bijeen om een forum voor te bereiden waarop de vertegenwoordigers van

alle takken van de vredesbeweging met elkaar van gedachte konden wisselen over de thema's vrede en ontspanning. De coördinatie van deze eerste European Nuclear Disarmament Convention (ENDC) werd in handen gelegd van een Liaisoncomité (LC), dat sindsdien in Brussel kantoor houdt en waarin vertegenwoordigers van Westeuropese vredesorganisaties zitting hebben. Van deelnemers aan een ENDC zou worden verlangd dat zij het Russell-appeal ondertekenden.

Een groot probleem voor de END was dat het gesprek met gelijkgestemde, onafhankelijke vredesactivisten in Oost-Europa afhankelijk was van de goedkeuring van de overheden in dat blok. En juist de Oosteuropese vredesvechters die ook het eigen bondgenootschap aan de kaak stelden en zich sterk maakten voor eerbiediging van de mensenrechten, zoals KOR in Polen en Charta 77 in CSSR, en waarmee het END dan ook contact zocht, bleken in groten getale in de gevangenis terecht te komen of anderszins te worden lastig gevallen. Als er een Oost-West-dialoog gevoerd moest worden, dan zou dat wat Moskou betrof slechts kunnen met officiële Oosteuropese vertegenwoordigers, en dat zijn voor wat betreft vrede en veiligheid regiemgetrouwe vredesraden.

Omdat zij de principes van het END-appeal niet onderschrijven waren de vredesraden uit Oost-Europa uitgenodigd niet als deelnemers, maar als "gast" aanwezig te zijn op de tweede ENDC, die in 1983 in West-Berlijn gehouden werd. Maar uit protest tegen het feit dat de relatie tussen de beide Duitslanden één van de thema's zou zijn, weigerden zij demonstratief op die uitnodiging in te gaan. De president van het Sovjetvredescomité, Z. , waarschuwde daarbij voor het streven naar, zoals hij noemde, "neutralisme", wat in feite niets anders was dan "anti-sovjetisme". Door de aandacht af te leiden van "de grootste bedreiging van de vrede" (waarmee hij doelde op de Amerikaanse raketten in West-Europa) stuurde de END volgens hem aan op splitsing en verwarring onder de vredesactivisten.

Opmerkelijk detail is dat de Finse vredesraad in het voetspoor volgde, hoewel de secretaris-generaal, P. , een van de leden van het END-liaisoncomité is. De verklaring moet gezocht worden in het feit dat P. ook nog lid is van het presidium van de WVR.

Nadat de plaatsing van nieuwe raketten in Oost en West in november 1983 de Europese vredesbeweging in een impasse had gebracht, was de tijd rijp voor een groot strategiedebat waarop de resultaten en het functioneren geanalyseerd moesten worden en een nieuwe koers voor de toekomst kon worden vastgelegd. Meer dan ooit werd er door het END-liaisoncomité gehecht aan een dialoog met de Oost-Europeanen: die dialoog zou het voornaamste thema moeten worden van de derde ENDC, die voor juli 1984 in het Italiaanse Perugia, in de kernwapenvrije regio Umbrië, op het programma stond. Ondanks de ervaringen van de tweede ENDC besloot men daarom opnieuw de Oosteuropese vredesraden uit te nodigen. Dat betekende overigens niet dat men de END-principes overboord zette: naast de officiële vredesvertegenwoordigers werd ook een zestigtal ongebonden vredesactivisten uitgenodigd deel te nemen aan de derde ENDC.

De aanloop naar Perugia

De Oosteuropese vredesraden verschenen eind mei inderdaad voor overleg met het liaisoncomité in Brussel. Zij bleken er echter moeite mee te hebben geen invloed te kunnen uitoefenen op het programma en ook de verhouding tussen de deelnemers uit Oost en West, ongeveer een honderdtal "gasten" tegenover 1000 deelnemers, zagen zij liever ten gunste van de eerstgenoemden veranderd. Ook betreurden zij dat er zoveel nadruk werd gelegd op de principes van het Russell-appeal. De organisatoren van hun kant wonden er geen doekjes om dat de vredesraden kritisch benaderd zouden worden, maar tegelijkertijd gaven zij de verzekering er alles aan te zullen doen een eerlijke en open dialoog mogelijk te maken. Op die basis accepteerden de Oost-Europeanen de uitnodiging en leken zij zich zelfs te kunnen schikken in de te verwachten aanwezigheid van Oosteuropese emigranten en vertegenwoordigers van de onafhankelijke groepen. Uit die categorie hadden de organisatoren via persoonlijke contacten 21 Oostduitsers, 8 Polen, 12 Tsjechoslowaken, 4 Russen en 14 Hongaren gevraagd te komen.

Evenals dat het geval was bij de tweede ENDC in 1983 organiseerde het Sovjetvredescomité (Soviet Peace Committee; SPC) ook nu weer aan de vooravond van de derde ENDC in Moskou een zogenaamde Ronde Tafel Dialoog van vredeskrachten als communistisch tegenwicht. Gedurende twee dagen werden de vertegenwoordigers van Westeuropese organisaties die ook op de ENDC zouden zijn, nog eens uitvoering op de hoogte gesteld van de bekende Sovjetinitiatieven en argumenten. Voornaamste sprekers waren onder andere de voorzitter

van het SPC, ZI , de directeur van het Instituut voor Amerika en Canada van de Academie van Wetenschappen, A , en de eerstverantwoordelijke voor de vredesbeweging binnen het International Department (ID) van het CC/CPSU *) K , die voor de gelegenheid de pet droeg van vice-president van het SPC. Het overduidelijke doel van dit propagandageweld was te proberen er een echo van te laten weerklinken in Perugia.

Van tevoren hadden de ENDC-organisatoren besloten in Perugia niet te proberen een slotverklaring op te stellen. Tijdens de laatste bijeenkomst van westerse vredesorganisaties met de vredesraden, in februari van dit jaar in Athene, waren pogingen om een gemeenschappelijke verklaring op te stellen immers bijna uitgelopen op een ordinaire scheldpartij. ZI had bij die gelegenheid een deel van de westerlingen ervan beschuldigd instrumenten te zijn van "het imperialistische militarisme". Dergelijke scenes wilde men nu voorkomen.

De conventie zou slechts twee plenaire zittingen hebben en voor het overgrote deel bestaan uit werkgroepen en spontane bijeenkomsten van belangengroepen. De drie hoofdthema's zouden zijn: toestand en strategie van de beweging, veiligheid in het Middellandsezegebied en de dialoog. In de werkgroepen zouden analyses gemaakt moeten worden van de campagnes tegen de installatie van kernraketten, en zouden onderwerpen aan de orde moeten komen als "de politieke waarde van kernwapenvrije zones", "wapen-industrie, wapenhandel, conversie en werkgelegenheid in Oost en West" en "Autonomie en niet-gebondenheid van de vredesbeweging in West-Europa". Het tweede hoofdthema, veiligheid in het Middellandsezegebied, was in het bijzonder van belang voor de Italianen met hun rakettenbasis in Comiso en voor de Noordafrikaanse staten die zich daardoor bedreigd voelen, met Libië voorop. Verder zouden er ten behoeve van de uitbreiding van het

*) Het International Department (ID) kan gezien worden als het voornaamste orgaan binnen het Sovjet-apparaat dat verantwoordelijk is voor de planning op buitenlands-politiek terrein en het toezicht op de uitvoering daarvan. Het ID is in hoge mate verantwoordelijk voor politieke beïnvloeding door middel van haar contacten met groeperingen en personen in het Westen.

werkkerrein van de vredesbeweging naar het Midden-Oosten ook Palestijnen en Israëli's komen. Verreweg de meeste belangstelling ging echter uit naar het derde thema, de dialoog, tussen arm en rijk, noord en zuid, maar vooral tussen oost en west.

Deelname

Aan de conferentie in Perugia werd deelgenomen door ruim duizend vertegenwoordigers van vrijwel alle Westeuropese vredesorganisaties en een groot aantal politieke partijen. Zo werden in de Nederlandse delegatie bijvoorbeeld het IKV, Pax Christi, het Samenwerkingsverband Stop de N-bom/ Stop de kernwapenwedloop, en Vrouwen tegen de Kernwapens vertegenwoordigd, alsmede de CPN, PSP, PPR, EVP en PvdA.

Van Oosteuropese zijde werd de bijeenkomst bijgewoond door een zestigtal vertegenwoordigers van de officiële vredesraden: minder dan verwacht, omdat de Tsjechen en Oostduitsers verstek lieten gaan.

Vanaf het moment dat zij in Perugia arriveerden werd er door de Oosteuropese vredesraden bij de organisatoren alsnog sterk op aangedrongen vertegenwoordigd te zijn in de coördinatie van de discussiedag over de Oost-West-relaties, en, nadat dat geweigerd was, om in ieder geval een aantal inleidingen te mogen verzorgen. De meerderheid van het coördinatiecomité wees dat voorstel echter af, onder andere door toedoen van de volledige Italiaanse vertegenwoordiging, waaronder de PCI. De Sovjetdelegatie moest tenslotte genoegen nemen met de toezegging als eerste een discussiebijdrage te mogen leveren.

In die Sovjetdelegatie zat overigens een aantal personen dat ook in ander verband op het internationale vredespodium pleegt te acteren. Zo was in Perugia aanwezig Tair T. , een secretaris van de Wereldvredesraad. Hij wordt over het algemeen beschouwd als de man die verantwoordelijk is voor het doorgeven van de richtlijnen van het International Department van de CPSU aan de WVR. T/ had begin juni ook al deel uitmaakt van de Sovjetvertegenwoordiging op het congres in Helsinki van de Internationale Organisatie van Artsen ter voorkoming van een Kernoorlog (naar de Engelse afkorting: IPPNW).

Verder maakte van de delegatie deel uit E. S. , secretaris van het Internationale Comité voor Europese Veiligheid en Samenwerking (ICEVS): een in Brussel gevestigde mantelorganisatie, waarvan de Nederlandse afdeling, NCEVS, onder controle staat van R. . En tenslotte was daar nog Yuri P. D. , hoofd van de sectie Amerikaanse en Europese politiek van het ARBATOV-instituut. D. was overigens eind mei in Nederland voor kort overleg met een aantal vredesorganisaties, waaronder het NCEVS en het Samenwerkingsverband Stop de N-bom, Stop de kernwapenwedloop.

Ook in andere Oosteuropese delegaties werden functionarissen aangetroffen die al eerder elders van zich hadden doen spreken, zoals de Hongaarse professor Laszlo ST/ , die een belangrijke functie in de Hongaarse Vredesraad heeft en zich min of meer ontpopte als contactman voor het Oostblok. ST. was bijvoorbeeld ook in Helsinki op het IPPNW-congres. Overigens waren van de uitgenodigde onafhankelijke vredesactivisten slechts twee Hongaren door de autoriteiten in de gelegenheid gesteld maar Perugia af te reizen en dan nog als lid van de officiële delegatie.

Demonstratie en protest aan het begin

Tijdens de openingszitting kwam het al direct tot een scherpe confrontatie. Een aantal demonstranten met een rode doek voor de mond en een roos in de hand bezette het podium om te protesteren tegen het feit dat de vertegenwoordigers van de onafhankelijke Oosteuropese vredesorganisaties geen uitreisvisum hadden gekregen. In een heftige reactie veroordeelde de delegatie van de Sovjetvredesraad deze "provocatie in koude-oorlogstijl en dit primitieve anticomunisme" waaraan ze het dreigement toevoegde onmiddellijk op te zullen stappen als iets dergelijks zich zou herhalen. Een protestnota van die strekking werd via muurkranten van de vereniging Italië-USSR in Perugia verspreid. Gezien de gevoeligheid van de Oost-europeanen distantieerden de organisatoren zich van de actie, hoewel ze lieten weten ook zelf van plan te zijn geweest in de een of andere vorm de visumweigering aan de kaak te stellen. Wel maakten ze aan de Oosteuropese vredesraden duidelijk dat demonstraties als deze een geaccepteerd onderdeel vormen van de politieke cultuur in West-Europa. De demonstratie werd overigens uitgevoerd onder de vlag van DEMOCRAZIA PROLETARIA, een Italiaanse organisatie van voornamelijk radicalen en trotskisten, die er in een verklaring aan toevoegde, dat het protest niet alleen de Sovjet-Unie

en andere Oostblokstaten gold maar ook gericht was tegen Turkije en Israël en tegen de Italiaanse regering die "systematisch buitenlandse pacifisten uit Comiso verwijderd en Italianen uit het vredeskamp".

Op internationaal niveau deden de trotskisten tijdens de conventie opnieuw van zich spreken toen zij in een analyse van de situatie zeer fel uithaalden naar met name de Sovjetvertegenwoordigers. Volgens een verklaring van de International Marxist-Revolutionary Tendency, die als een van de contactadressen de Beweging voor Socialisties Zelfbeheer in Nijmegen vermeldde, was hun aanwezigheid een ernstige bedreiging van het ongebonden karakter van de beweging en van de goodwill die zij had onder de bevolkingen van Oost en West: "Het is een grove schande dat de vredesraden in Perugia aanwezig zijn, terwijl de onafhankelijken niet vrij mogen reizen en bloot staan aan repressie. Daardoor worden de officiële vredesbewegers officiële vertegenwoordigers van die staten die raketten opstapelen in half Europa. Wij eisen onvoorwaardelijk dat de onafhankelijke groepen de mogelijkheid krijgen vrij te handelen en te spreken."

Oost-West-dialoog

De Oost-West-discussie, die als climax op de voorlaatste vergaderdag voorzien was, begon uiteindelijk al een dag eerder met een opzienbarende persconferentie van IKV-secretaris FABER en de Britse polemologe Mary K

Zij presenteerden in een discussiebijdrage de stelling, dat Europa een bezet continent is; een bezetting door vrienden weliswaar, maar niettemin een bezetting, die in Oost-Europa gepaard ging "met direct of indirect gebruik van geweld". Ontspanning tussen staten in Oost en West zou de legitimiteit van die "bezetting" ernstig in twijfel doen trekken, maar de ontspanning was tot nu toe van te korte duur geweest om tot gevolgen te kunnen leiden. Een wezenlijke ontspanning, aldus FABER en K, zou alleen mogelijk zijn in een nieuw Europees veiligheidsstelsel, waarin geen plaats is voor Amerikaanse en Russische troepen en daaraan gekoppeld ook niet voor Amerikaanse en Russische kernraketten. Niet langer zou "de angst voor kernwapens die op zichzelf een element van onderdrukking is" de basis voor de vredesbeweging moeten zijn, maar "de bewustwording van die bezetting".

De verklaring riep verdeelde reacties op. Tijdens de dag van "De Dialoog" verklaarde Thomas L , de militaire deskundige van de Hongaarse vredesraad, "namens de hele bevolking" dat de Sovjettroepen niet als bezetters beschouwd mochten worden. Liever zou hij ook zien dat de conventie zich bezighield met "het offensieve karakter van de NAVO", de wenselijkheid van een no-first-use-verklaring, een non-agressiepact en vooral met "de meest bedreigende ontwikkelingen van de afgelopen jaren" (in zijn ogen de plaatsing van Amerikaanse raketten in West-Europa).

Maar ook van westerse kant kwam zowel milde als heftige kritiek. Een van de Nederlandse vertegenwoordigers - een "fellow-traveller" - beschouwde het nieuwe concept als een onderdeel van een streven naar destabilisatie in het Oostblok, in welk verband hij ook de reis van FABER naar CSSR in maart van dit jaar memoreerde. (FABER en Sylvie M van het Franse Comité pour le Désarmement Nucléaire en Europe, CODENE, zouden toen gesprekken hebben met Charta-77-aanhangers, maar werden door de politie in Praag opgepakt en over de grens gezet). Naar zijn inzicht "kan de geschiedenis van Europa nu eenmaal niet worden teruggedraaid. Oost-Europa heeft een andere geschiedenis en bevindt zich in een andere fase van democratie dan het Westen. Ik vind dat ieder zijn eigen tuintje moet wieden".

Ondanks alle kritiek op hun stuk bereikten FABER en K wel dat er vrijwel niet over de onderwerpen van L 's lijstje gesproken werd, maar dat de Oosteuropese vredesraden zich voortdurend tegenover het Westen moesten uitputten met verklaringen, waarmee zij zich eerder ontpopten als spreekbuis van hun regiem dan van een vredesbeweging. Zo verweet een vertegenwoordiger van de Poolse vredesraad ten overstaan van een groot gehoor de westerse pacifisten te vergeten dat "bepaalde elementen in Oost-Europa, zoals het KOR, niet echt onafhankelijk zijn, maar jammer genoeg agenten van REAGAN". S. riep de vredesbeweging opnieuw op om zich toch vooral te richten op "het grootste en meest bedreigende gevaar" en zich niet te laten afleiden "door de strijd voor een of andere wereldverbetering waarover moeilijk overeenstemming kan ontstaan tussen mensen uit Oost en West".

Een van de thema's die door de Oost-West-discussie enigszins overschaduwd dreigde te worden was de relatie Noord-Zuid, een thema dat vooral de Italianen sterk bleek te boeien. Vanaf Comiso kan immers niet alleen de

Balkan bestreken worden maar ook een groot deel van het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Er werden echter weinig opzienbarende nieuwe gezichtspunten gelanceerd en de debatten verschilden inhoudelijk niets van wat er over dit onderwerp al jaren te berde wordt gebracht, zodat het geheel een enigszins vrijblijvend karakter kreeg. Een extra handicap was overigens dat uit het Midden-Oosten slechts één Israëli en ook maar één Palestijn naar Perugia was gekomen.

Demonstratie en protest aan het eind

Het derde Europese Forum voor Kernontwapening eindigde zoals het begonnen was, met een demonstratie. Dit keer waren het Oostduitse emigranten die buitengewoon fel uithaalden naar hun voormalige regering in verband met de schendingen van de mensenrechten en daarbij de vrijheid eisten voor de activisten "die heel best in staat zijn hun eigen mening te verkondigen en daarvoor geen officiële vertegenwoordiger wensen te aanvaarden". Ook de PCI deed nog een duit in het zakje bij monde van partijbestuurder I, die "vrijheid, vrijheid van geweten en meningsuiting" eiste voor hen "die waar dan ook het gezag kritisch benaderen en ondervragen, in naam van de vrede en de mensenrechten".

Op de slotzitting spraken allerlei groeperingen af met elkaar in contact te blijven. Zo besloot een aantal sociaal-democratische partijen uit West-Europa om de dialoog met de Oosteuropese vredesraden voort te zetten op een seminar dat volgend voorjaar in Boedapest moet plaatsvinden. Op z'n minst moet dit als een waardevol resultaat gelden voor de Oost-Europeanen, aangezien zo'n gesprek al jaren één van hun wensdromen is.

Een andere vorm van samenwerking kwam begin augustus tot uitdrukking in een gemeenschappelijke verklaring van vredesgroepen uit West-Europa enerzijds en onafhankelijke Tsjechen, Hongaren en Polen anderzijds, waarin de stellingen van FABER en K in grote lijnen worden herhaald. Onder de ondertekenaars bevinden zich geen Nederlanders, maar wel bekende buitenlandse activisten.

Perspectief

Wat zijn nu de perspectieven voor "De Dialoog"? Uit wat er in de Oosteuropese pers verscheen naar aanleiding van de ENDC bleek dat de vredesraden er over het algemeen een harde dobber aan hebben gehad. Unaniem

betreurden ze de verbreding van thema's, hoewel de Hongaarse pers een iets lichtere ondertoon leek te hebben.

Het theoretische orgaan van het Centraal Comité van de CPSU, KOMMUNIST, verscheen ruim een maand na Perugia met een artikel dat gewijd was aan "de pogingen van de NAVO-lidstaten om de vredesbeweging te verzwakken en met verfijnde technieken van binnenuit uit te hollen". Volgens het artikel werden allerlei ideeën, concepten en slogans gebruikt om de vredesbeweging in verwarring te brengen, zoals de stelling dat Amerika en Rusland gelijkelijk verantwoordelijk zijn voor de internationale spanningen: "Dat concept ligt ten grondslag aan pogingen een speciale vredesbeweging te creëren die beide supermachten zou veroordelen en daardoor zogenaamd ongebonden zou zijn." En tegen de achtergrond van deze "ongebondenheid" zouden dan de werkelijke taken van de beweging vervagen, aldus het artikel.

Eerder al had Manfred F. , het hoofd van het Oostduitse International Information Department, tijdens een wetenschappelijk congres ter gelegenheid van de 35ste stichtingsdag van de DDR gezegd dat "de vraag naar schuld, wie er eigenlijk verantwoordelijk is voor het oorlogsgevaar, het kardinale probleem van de ideologische strijd is".

Maar de duidelijkste en meest gezaghebbende uitspraak over deze problematiek kwam begin september van Al : "De westerse interpretatie van een relatie tussen vrede, ontwapening, democratie en mensenrechten klinkt in onze oren als leugens en onzin. Als op deze gronden geprobeerd wordt het proces van détente, ontwapening en de opbouw van normale relaties tussen volkeren te torpederen, dan zou dat wel eens onplezierig of zelfs fataal kunnen aflopen."

Conclusie

Het is duidelijk: de Oosteuropese vredesraden zijn in het defensief en zijn er ook in Perugia niet in geslaagd uit hun isolement te komen en de banden met westerse organisaties, anders dan met de bekende mantelorganisaties, te verstevigen. Tevergeefs zochten zij een klankbord voor de Sovjetideeën. Het merendeel der Nederlandse organisaties heeft geen twijfel laten bestaan aangaande zijn sympathieën voor de END-principes en lijkt over het geheel genomen weinig toegankelijk voor Oostblokpropaganda.

Dat geldt tot dusver overigens ook voor het Samenwerkingsverband, dat door de Sovjets nog steeds beschouwd blijkt te worden als een potentiële medestander, die in de toekomst zo mogelijk internationaal een belangrijkere rol zou moeten gaan spelen ten koste van bijvoorbeeld het IKV. Deze hoop kan echter slechts gebaseerd zijn op de persoonlijke contacten, die men vanuit Oost-Europa onderhoudt met mensen als SC [redacted], de secretaris van het Samenwerkingsverband.

Het wachten is nu op een Oosteuropese vredes-strategiedebat, waarop ongetwijfeld ook besloten moet worden of men er op de 4e ENDC, die volgend jaar waarschijnlijk in Amsterdam gehouden zal worden, opnieuw bij wil zijn.

- - -

DE WISSELENDE BELANGSTELLING VAN HET OOSTBLOK VOOR DE NEDERLANDSE
VREDESBEWEGING

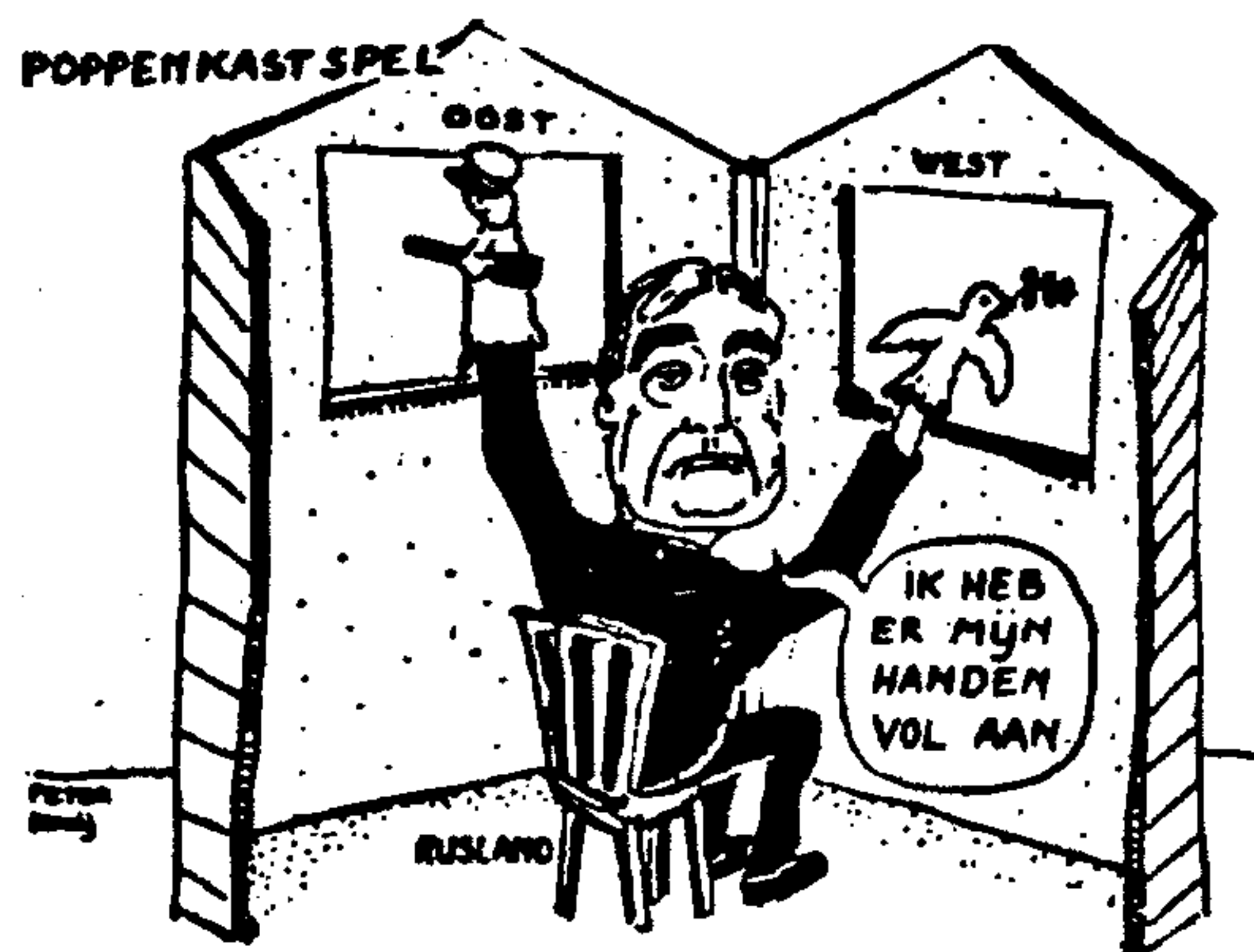
In het verzet tegen de kernbewapening in het algemeen en de plaatsing van kruisraketten in het bijzonder hebben Nederlandse vredesorganisaties, ook internationaal gezien, een toonaangevende rol vervuld. Het is dan ook logisch, dat de Sovjet-Unie bij herhaling heeft geprobeerd haar krachten te bundelen met de krachten van deze organisaties, of beter gezegd: door de Sovjet-Unie werd (en wordt) getracht deze westerse vredesorganisaties tot instrumenten te maken van haar buitenlandse politiek. Dit streven is grotendeels mislukt. De grote massa-organisaties als het IKV en geestverwante organisaties in het Westen lieten zich niet ringeloren. Nu met de plaatsing van de nieuwe NAVO-raketten in West-Europa een begin is gemaakt, wordt geconstateerd dat de Sovjets - en andere Oost-Europeanen - naar nieuwe openingen in het Westeuropese vredesfront zoeken. Daarbij wordt de aandacht (weer) gericht op gelijkgezinde, radicale groepen. Een van deze groepen is het zgn. Samenwerkingsverband, dat zich al eerder een bijzonder loyale partner toonde.

Met de oprichting in 1977 van het CPN-vredescomité Stop de N-bom werd de Sovjet-Unie directe gelegenheid geboden om op verhulde wijze invloed uit te oefenen op de kernwapendiscussie in Nederland. In dat jaar keerde de CPN na een langdurige afzonderingsperiode definitief terug in de gelederen van de internationale communistische beweging en kondigde de USA aan om een zogenoemde neutronenbom te ontwikkelen en te produceren. Deze aankondiging verschaftte de CPN een handvat om haar loyaliteit tegenover de Sovjet-Unie te kunnen demonstreren; via haar vredescomité sloot de partij zich aan bij de door de Sovjet-Unie geëntameerde campagne tegen de neutronenbom. Teneinde de greep van de CPN op het comité te verhullen werd succesvol gestreefd naar een breedsamengestelde beweging. Bekende niet-communisten werden ingeschakeld, maar de sleutelposities bleven in handen van partijfunctionarissen. Hun inzet en het gebruik van de infra-structuur van de partij leidden ertoe, dat de vele massa-demonstraties en manifestaties een succes werden. Regelmatig overleg van CPN-bestuurders met functionarissen van het International Department van het CC van de CPSU garandeerde een correcte afstemming van de partijkoers op de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie.

Op instigatie van het CC van de CPSU werd in 1978 de naam van het comité veranderd in Samenwerkingsverband Stop de N-bom/Stop de kernwapenwedloop, dit met het oog op de noodzakelijk geachte verbreding van de

campagne tegen de nieuwe Amerikaanse kernwapens. Vastgesteld kan worden dat het comité in de late jaren zeventig een bijzonder goed bruikbaar beïnvloedingsinstrument van de Sovjet-Unie is geweest.

Enige jaren later verflauwde de Sovjet-belangstelling voor het Samenwerkingsverband (SV). Hieraan waren interne ontwikkelingen in de CPN debet. Van direct belang was, dat bij zogenoemde vernieuwers binnen de partij de mening postvatte dat de Sovjet-Unie in gelijke mate als de Verenigde Staten verantwoordelijk was voor de wapenwedloop. In het Sovjetrussische antwoord op de Amerikaanse neutronenwapens vonden zij de bevestiging van hun mening. Negatief effect sorteerden ook de inval in Afghanistan en bovenal de bemoeienis van de Sovjet-Unie met de ontwikkelingen in Polen. Daar kwam bij, dat in deze periode de leidende rol binnen de Nederlandse vredesbeweging werd overgenomen door het christelijk geïnspireerde Interkerkelijk Vredesberaad (IKV). Het gevolg van deze ontwikkelingen was, dat de Sovjet-Unie en de Wereldvredeeraad - de belangrijkste internationale communistische mantelorganisatie - hun belangstelling voor het SV verloren en zich begonnen te concentreren op de andere westerse vredesbewegingen. Het Samenwerkingsverband, dat begon te kwijnen, zocht op zijn beurt internationale aansluiting bij de in de European Nuclear Disarmament (END) georganiseerde westerse vredesbewegingen.

De aandacht van de Sovjets voor het IKV nam toe naarmate het Beraad zich internationaal meer profileerde en werd maximaal in 1982, toen het IKV begon te functioneren als centraal punt van het zogenoemde IPCC (International Peace Communication and Coordination)-netwerk. Welke verwachtingen de Sovjet-Unie - in casu het Sovjetvredescomité (afgekort: SPC) - heeft gehad, laat zich raden, maar een feit is dat het IKV zich niet ontpopte als een "bruikbare" partner.

Voor zover bekend slaagden de Sovjets er niet in daadwerkelijke invloed uit te oefenen op de inzichten en standpuntbepalingen van het IKV. In feite was (en is) de verhouding tussen het IKV en de andere westerse vredesbewegingen enerzijds en de Oosteuropese vredesraden anderzijds door allerlei meningsverschillen gemaskeerd en wordt zij vooral de laatste tijd gekenmerkt door een groeiende irritatie. Hoofdoorzaken hiervoor zijn de voortdurende pogingen van de westerlingen om contacten te leggen met niet-officiële vredesgroepen in Oost-Europa, alsmede het feit dat de westerse vredesbeweging de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie in gelijke mate verantwoordelijk acht voor de (kern)wapenwedloop.

Het zal duidelijk zijn dat de Oosteuropese wrevel zich in verband daarmee in het bijzonder richtte tegen de meest prominente westerse vredesbeweging en haar vertegenwoordigers, te weten het IKV.

Het IKV werd bijvoorbeeld verweten dat het de Sovjet-Unie beledigde door contacten te onderhouden met "criminele" groepen in Oost-Europa, zoals CHARTA, De Dialooggroep uit Hongarije en de Trustgroep in Moskou. Helemaal furieus reageerde het SPC, toen het IKV in 1983 een uitnodiging om Moskou te bezoeken negeerde en aandrang op een onderhoud met minister van buitenlandse zaken GROMYKO. Een woordvoerder van het SPC noemde dit een staaltje van grenzeloze brutaliteit: alsof een onafhankelijke organisatie als het SPC een relatie zou hebben met de Sovjetregering.

Tot een frontale aanvaring tussen het SPC en het IKV kwam het in februari 1984 in Athene tijdens de zogenoemde KEADEA^{*)}-conferentie. Samen met tal van vredesorganisaties uit Oost- en West-Europa namen beide organisaties deel aan deze conferentie, die in chaos eindigde, toen door toedoen van enige IPCC-vertegenwoordigers een voor de Oosteuropese vredes-

*) KEADEA is een Griekse, aan de regeringspartij PASOK gelieerde vredesorganisatie, waarin de WVR een stevige voet aan de grond heeft.

raden bruikbare gemeenschappelijke slotverklaring uitbleef; zulks vooral tot groot ongenoegen van het Sovjetvredescomité, dat het IPCC naar aanleiding hiervan van verraad beschuldigde. Een in maart 1984 gepubliceerd artikel in het Sovjet-weekblad "Nieuwe Tijden", geschreven door vooraanstaande SPC-leden, gaf aan waardoor of liever door wie de conferentie was mislukt: het was Mient-Jan FABER geweest, die had aangekondigd, dat een gemeenschappelijke slotverklaring zou uitblijven, hetgeen "ongetwijfeld" het rechtstreekse resultaat was van het gekonkel tussen hem en (IKV-voorman) Wim BARTELS; FABER had zich "onmogelijk" gemaakt door de conferentie-gangers op te roepen zich niet zozeer te concentreren op de strijd tegen de gevaren van de bewapeningswedloop, als wel te streven naar "het invoeren van ingrijpende veranderingen in de sociale en politieke systemen in West- en Oost-Europa".

Dat de maat voor het Sovjetvredescomité vol was, bleek eind februari 1984, toen het aan vijf westerse vredesbewegingen, waaronder het IKV, liet weten dat een voorgenomen bezoek aan Moskou niet langer op prijs werd gesteld. Van Sovjet-zijde werd gesteld dat het IKV de indruk had gevestigd niet samen met de vredelievende krachten uit de Sovjet-Unie tegen de bewapening te willen strijden, omdat het Beraad zich kennelijk ten doel stelde de vredeswil van het Sovjetvolk in twijfel te trekken. Elders in Oost-Europa reageerde men soortgelijk. Zo werd begin maart een bezoek aan Praag van een IPCC-delegatie, die in hoofdzaak uit IKV-ers bestond en voornemens was vertegenwoordigers van CHARTA te bezoeken, door politie-optreden gefrustreerd. Eerst werd het grootste gedeelte van de delegatie de toegang geweigerd, daarna werden FABER en een vertegenwoordigster van de Franse vredesbeweging CODENE, die - naar aangenomen wordt door nalatigheid van de Tsjechische autoriteiten - wel waren ingereisd, een dag later opgepakt en uitgewezen. De verhouding tussen het IPCC (en het IKV in het bijzonder) en de Oosteuropese vredesraden bereikte daarmee een absoluut dieptepunt.

Ruim voor het tijdstip, waarop de Sovjets moesten concluderen dat de contacten met de invloedrijke westerse vredesbewegingen ernstig waren verstoord, begon men weer belangstelling te tonen voor het uit beeld geraakte

Samenwerkingsverband. Opmerkelijk is dat deze hernieuwde interesse samen valt met een wijziging in de opstelling van de CPN tegenover de CPSU.

Onder druk van orthodoxe communisten binnen de partij werden vraagstukken van vrede en veiligheid weer meer dan voorheen geplaatst in het kader van de klassenstrijd, dat wil zeggen: het kapitalistische machtsstreven wordt primair verantwoordelijk geacht voor de bewapeningswedloop.

Deze heroriëntatie van de CPN op de CPSU bleek ook zijn uitwerking te hebben op het Samenwerkingsverband. In een tijdsbestek van enkele maanden vonden verschillende ontmoetingen plaats tussen vooraanstaande functionarissen van het ID van het CC van de CPSU, dezelfde die in 1978 reeds belast waren met "coördinerende activiteiten", en de leiding van het Samenwerkingsverband. Ook coryfeeën van de Wereldvredeesraad als de Fin Johannes PA en Francisco DA COSTA GOMEZ, voormalig president van Portugal, brachten bezoeken aan het Verband. Centrale persoon hierbij was steeds de internationaal secretaris van het SV, Nico SC, die tevens lid is van het HB van de CPN.

Aangenomen mag worden, dat tijdens deze bezoeken gesproken is over de mogelijkheden van het SV om weer invloed te kunnen gaan uitoefenen op de kernwapendiscussie in Nederland en dat reeds bestaande plannen van het SV om een internationaal forum te organiseren tegen het licht zijn gehouden.

Wanneer het IKV en het Samenwerkingsverband elkaar in juli 1984 ontmoeten op de derde END-conventie in Perugia blijken hun opvattingen over de rol van de (Nederlandse) vredesbeweging meer dan voorheen uiteen te lopen. Uitgangspunten voor het IKV blijken onder andere te zijn:

- het zogenoemde 2-sporen-beleid, dat wil zeggen het leggen en onderhouden van contacten met de dissidente vredesgroepen in Oost-Europa, alsmede het strikte vasthouden aan de eigen identiteit tegenover de Oosteuropese officiële vredesbeweging;
- een sterkere Europese integratie van de vredesbeweging. (FABER pleitte in Perugia voor "beëindiging van de bezetting van Europa als de enige kans voor détente");

- het accent op deelname aan seminars e.d. in plaats van massademonstratie (nu het kabinetsbesluit inzake de plaatsing van de kruisraketten is gevallen);
- de koers van het Beraad wordt afhankelijk van de politieke ontwikkelingen.

Hoewel het Samenwerkingsverband de ontwikkeling in het Oostblok nog steeds met reserve beziet, acht het SV het probleem van de officiële versus de onafhankelijke vredesbewegingen in deze landen van ondergeschikt belang.

Sprekend over de beperking en onderdrukking van de vrije politieke strijd in socialistische landen zegt internationaal secretaris SC in De Waarheid van 1 februari j.l. hierover: "Er lag op sommige momenten een zekere redelijkheid in sommige vormen van vrijheidsbeperking, met name voor sommige kringen."

Voor het SV is de noodzaak dat elk land zijn eigen actievorm kiest primair. Het concentreert zich dan ook op Nederland; de acties hier tegen de plaatsing van de kruisraketten verdienen de absolute voorkeur.

Dat het de Sovjets ernst is met de toenadering tot het SV bleek eens te meer uit de verzoeken die het Samenwerkingsverband bereikten van de zijde van de eveneens op de conventie aanwezige SPC-functionarissen. De Sovjets, op de hoogte van de belangrijke positie die het SV inneemt in de Nederlandse overkoepelende organisatie KKN (Komitee Kruisraketten Nee) verzochten het Verband met klem zich zowel nationaal als internationaal meer te profileren. Ook zou het SV zich in internationale vredesverbanden nadrukkelijk dienen te manifesteren. Het door de Sovjets beoogde doel in deze is de uiteindelijke verzwakking van de positie van het IKV in het vredesgebeuren in het Westen. Geprovoceerd en gefrustreerd door de al eerder ter sprake gekomen manifestatie tijdens de openingszitting van de derde END-conventie, zochten de Sovjets naar garanties om herhaling in de toekomst te voorkomen. In die zin vroegen zij het SV om met het oog op de volgende END-conventie in 1985, die waarschijnlijk wordt gehouden in Amsterdam, een grotere rol in het END-liaison-committee te gaan spelen. Ook andere Oostblokdelegaties drongen bij het SV in identieke zin aan.

Of de hernieuwde Sovjetrussische toenadering tot het SV door het laatste volledig gehonoreerd zal worden staat - gelet op de kritische opstelling van sommige SV-leden, die meer heil zien in het aanknopen van contacten met dissidente vredesgroepen - nog te bezien. Gezien een aantal activiteiten van SV-prominenten na de conventie lijkt een daadwerkelijk aanhalen van de oude banden anderzijds goed mogelijk.

Tenslotte zij vermeld, dat een delegatie van het Samenwerkingsverband - in reactie op een officiële Oostduitse uitnodiging - op 1 september j.l. te Oost-Berlijn de zgn. Anti-Kriegstag bijwoonde. Tijdens dit bezoek bleek de DDR-Friedensrat een soortgelijke interesse voor het SV te hebben als het Sovjetvredescomité.

- - -

DE CENTRUMPARTIJ

Centrum-democratisch of democratisch-centralistisch?

De Centruumpartij heeft gekozen voor een militantere koers, waarbij partijdiscipline een eerste vereiste wordt genoemd. In de recente machtsstrijd is zowel door de gematigde als de radicale vleugel gebruik gemaakt van vele (on)eigenlijke argumenten teneinde de oppositie uit te schakelen.

De ontwikkelingen binnen de CP lijken in een cruciaal stadium aanbeland voor wat betreft een al dan niet verdergaande anti-democratische opstelling.

Het conflict, dat de basis vormt van de huidige machtsstrijd, ligt niet zozeer op het politieke vlak, alswel op het terrein van de persoonlijke tegenstellingen tussen het Tweede-Kamerlid JANMAAT en de partijvoorzitter KONST.

De partijvoorzitter valt te omschrijven als een idealist, die zijn eigen positie binnen de partij van ondergeschikt belang acht aan het partijbelang.

JANMAAT daarentegen is een pragmatische opportunist; hij denkt vooral in termen van invloed en eigenbelang en zal daarom proberen zoveel mogelijk topfuncties in zich te verenigen, danwel vazallen om zich heen verzamelen.

Voeg daarbij het verschil in aanpak van
JANMAAT (CP in de rol van underdog; benadrukking van het thema Nederland is geen immigratieland) en KONST (uitbreiding van het partijprogramma; daadwerkelijke bestrijding der tegenstanders) en het zal duidelijk zijn dat in de Centruumpartij geen plaats is voor beide figuren.

JANMAAT

De tanende invloed

Het partijcongres van 12 mei jongstleden had een geheel ander Dagelijks Bestuur dan het huidige kunnen opleveren, ware het niet dat aan de vooravond van dit congres in allerijl een Hoofdbestuursvergadering werd belegd. Op deze vergadering stond het privégedrag van JANMAAT centraal.

met één uitzondering keurden de hoofdbestuursleden JANMAAT's gedrag af. JANMAAT kreeg buiten het Kamerlidmaatschap de functie van adviseur (zonder stemrecht) ten behoeve van het Dagelijks Bestuur toebedeeld.

Het partijcongres bevestigde niet alleen de onverenigbaarheid der functies van fractievoorzitter en partijvoorzitter (daarmede dus JANMAAT buitenspel zettend), doch distantieerde zich nog verder van de lijn-JANMAAT door zijn als gematigd bekendstaande aanhang met uitzondering van ex-partijsecretaris GIESEN niet opnieuw tot leden van het Dagelijks Bestuur te verkiezen. Hoewel het congres zich niet expliciet uitsprak over de vervulling van de functie van vice-voorzitter, daar algemeen werd aangenomen dat de gematigde vleugel in de persoon van GIESEN de functie van vice-voorzitter zou verwerven, bleek

dat GIESEN geen vice-partijvoorzitter was geworden; zelfs de functie van 2e secretaris of 2e penningmeester was voor hem niet weggelegd.

De invloed van JANMAAT en de zijnen zou nog verder ingeperkt worden. Tijdens het van 22 tot en met 24 juni jongstleden gehouden zogenaamde topkaderweekend, waarop de leden van het Dagelijks Bestuur en het Platform Politieke Koers acte de présence gaven, werd besloten tot de instelling van onder andere een financiële en een veiligheidscoördinatiecommissie.

De instelling van de financiële commissie, waarin ook de penningmeester van de Stichting Wetenschappelijk Bureau, JANMAAT, en de penningmeester van de Schumacherstichting, VIERLING, zitting hebben, betekende in feite een onder curatelestelling van JANMAAT en VIERLING. De commissie

zal per kwartaal verslag uitbrengen over de stand van zaken, met name ook over de financiële situatie van de twee hierboven genoemde stichtingen.

Vice-voorzitter De WIJER en chef van het partijbureau hebben als leden van de zogenaamde veiligheidscoördinatiecommissie de taak te onderzoeken welke veiligheidsmaatregelen rondom een CP-vergadering genomen dienen te worden.

De instelling van deze ordedienst in spé is JANMAAT als uiting van de extreme koers der Centruumpartij een doorn in het oog.

Voorts werd tijdens dit weekend de positie van JANMAAT als fractievoorzitter onder vuur genomen. Met name BROOKMAN en KONST keurden het stemgedrag van JANMAAT als Tweede-Kamerlid af, daar dit niet in overeenstemming zou zijn met het program der CP.

De laatste stuiptrekkingen

De na het partijcongres danig aangeslagen JANMAAT beseftte dat hij zijn greep op het partijgebeuren goeddeels had verloren en dat zijn invloed op de in augustus te houden Hoofdbestuursvergadering aanzienlijk gereduceerd zou worden.

De uitspraken van de radicale partijtop in het NRC-Handelsblad-artikel d.d. 2 juni 1984 waren voor JANMAAT en zijn aanhangers in de kringen Leiden, Den Haag, Dordrecht, Rotterdam en Haarlem aanleiding een vergadering te beleggen als voorbereiding op de komende Hoofdbestuursvergadering.

Op deze, op 18 juli 1984 gehouden vergadering werd een negental resoluties aangenomen, o.a. betreffende de uitbreiding van het Dagelijks Bestuur (lees: de uitbreiding van de macht van de gematigde vleugel), de heroverweging van het vice-voorzitterschap (lees: een motie van wantrouwen tegen vice-voorzitter De WIJER) en het afstandnemen van de "militaristische visie", c.q. de ordedienst.

Na deze vergadering werd door GIESEN een door JANMAAT opgestelde persverklaring uitgegeven, waarin de dreigende koerswijziging der partij krachtig werd veroordeeld.

JANMAAT dacht door het betrekken van de media bij de interne strubbelingen van de partij, waardoor KONST c.s. in een kwaad daglicht kwam te staan, enige wankelmoedige hoofdbestuursleden binnen zijn kamp te kunnen halen.

Een reactie van de radicale vleugel bleef niet lang uit. Op 25 juli 1984 trachtte KONST de "gematigden" enige partijdiscipline bij te brengen door hen in dwingende bewoordingen op te roepen de op die datum belegde vergadering bij te wonen, alwaar een boekje werd opengedaan over de wandaden van JANMAAT.

In overleg met De WIJER en in naam van het gehele Dagelijks Bestuur werd het mede-Dagelijks-Bestuurslid GIESEN geschorst en voorgedragen voor roeyement; tevens werd aangekondigd dat ook tegen JANMAAT stappen zouden worden ondernomen.

De machtsstrijd binnen de Centruumpartij bereikte zijn hoogtepunt op de Hoofdbestuursvergadering van 31 augustus 1984. Het hete hangijzer van die avond was de schorsing van het Dagelijks-Bestuurslid en ex-partij-secretaris GIESEN als uitvloeisel van diens oppositie tegen de koers van de radicale vleugel zoals verwoord in het reeds genoemde negental moties. De namens de westelijke kringbesturen verzonden brief, waarin het Hoofdbestuur werd gevraagd die moties te aanvaarden en uit te voeren, werd niet in behandeling genomen met de motivering dat de ingekomen brief het resultaat was van een onreglementaire vergadering; derhalve kon volgens het huishoudelijk reglement het Hoofdbestuur geen behandeling toestaan. Het pleit niet voor de daadkracht van de gematigde vleugel, dat het deze motivering zonder meer accepteerde en ertegen geen relevante oppositie voerde.

Vervolgens kwam de klacht aan de orde, welke de radicale vleugel bij monde van partijvoorzitter KONST tegen JANMAAT c.q. de gematigde vleugel inbracht, inhoudende dat JANMAAT overheidsgeld bestemd voor de financiering van radio- en televisieprogramma's te eigen bate had aangewend. De Tilburgse CP-er en zich accountant noemend lid van de financiële commissie A had daartoe de boeken van JANMAAT aan een vier uur durende inspectie onderworpen en geconcludeerd dat de boekhouding als "warrig" viel te omschrijven, doch dat hij niet de indruk had, dat frauduleuze handelingen waren gepleegd.

Deze conclusie was voor het Hoofdbestuur aanleiding ex-penningmeester JANMAAT te dechargeren, doch het Dagelijks Bestuur bleef in een naderhand uitgegeven verklaring bedekte beschuldigingen ventileren.

Het volgende punt van discussie betrof de schorsing van GIESEN. Nu de ingekomen brief van de westelijke kringbesturen niet werd behandeld, mocht het voor een ieder duidelijk zijn dat de stemming over de schorsing van GIESEN in feite een uitspraak over de te volgen koers van de Centruumpartij betekende. Hoewel JANMAAT pogingen deed het Hoofdbestuur te bewegen de schorsing ongedaan te maken, besloot dit college het DB-voorstel tot schorsing te volgen.

Nabeschouwing

De recente machtsstrijd binnen de Centrumpartij is voorlopig geëindigd in een overwinning van de radicale vleugel. De gematigde vleugel heeft de eigen invloed binnen de partij en met name binnen het Hoofdbestuur danig overschat. JANMAAT heeft slechts zijn eigen belang gezocht door zijn trouwe aanhanger GIESEN als offer in de strijd te laten, hetgeen hem naast een generaal pardon voor het financiële beleid een enorm verlies aan geloofwaardigheid opleverde. Zowel GIESEN als een nog onbekend aantal andere "gematigde" Hoofdbestuursleden hebben hun partijlidmaatschap opgezegd; mogelijk dat anderen zullen volgen.

De ontwikkeling binnen de Centrumpartij wordt met zorg gadeslagen. Gelet op het verloop van de vergadering van 31 augustus j.l., waar het spreekrecht van met name de gematigde vleugel met voeten werd getreden en gelet op de opstelling van de huidige partijtop, die regelmatig spreekt van partijdiscipline, alsook gelet op de opgerichte veiligheidscoördinatie-commissie en de oproep tot identificatie van zogenaamde anti-fascisten, kan worden gesteld dat er in de partijtop "democratisch-centralistische" tendensen aanwezig zijn, waardoor de Centrumpartij nog verder in anti-democratisch vaarwater terecht dreigt te komen.

Met betrekking tot de aangekondigde nieuwe koers wordt verwacht dat de partijtop af wil van het "single-issue"-image, dat door JANMAAT in stand werd gehouden door zijn benadrukking van de immigrantenproblematiek. Of de partij hierin zal slagen, wordt, gelet op het feit dat sinds de doorbraak in 1982 geen nieuw kader is toegetreden of gevormd, ernstig betwijfeld.

= = =

III. MINDERHEDEN - ACTIVISME - TERRORISME

DE MOLUKSE HUURKWESTIE

Reeds in de kwartaaloverzichten 83/4 en 84/1 werd uitgebreid ingegaan op de Molukse huurstrijd in Capelle a/d IJssel, die als voorbeeld zou kunnen gaan dienen voor andere Molukse woonconcentraties.

Het beleid van de regering in deze kwestie houdt namelijk in dat enkele betrokken ministeries opdracht is gegeven alle door de Domeinen beheerde woningen die door Molukkers worden bewoond over te dragen aan gemeenten of particuliere instellingen. In de meeste gevallen zullen de Molukkers van deze overdracht (financieel) nadeel ondervinden. Dit aspect is ook de voornaamste oorzaak van alle onrust in Capelle a/d IJssel.

Capelle a/d IJssel

Ondanks alle processen, gerechtelijke uitspraken en andere dwangmiddelen wacht de Capelse woningbouwfederatie SVW nog steeds op de achterstallige huurpenningen van haar Molukse huurders in de wijk Oostgaarde. Een dreigend nieuw kort geding van SVW tegen het Moluks actiecomité heeft enkele Molukkers echter doen beseffen dat er geen ontkomen meer aan is. Druppelsgewijs komt een aantal, reeds van het begin af aan, weifelende Molukkers hun afgeslankte huur betalen. In een kort geding eerder dit jaar was bepaald dat zolang de huuractie voortduurt de Molukkers niet de volledige huur hoeven te betalen. Zolang het aantal betalende Molukkers toeneemt, zal de woningbouwfederatie een nieuw kort geding blijven uitstellen. Intussen maken de Capelse Molukkers zich wel kwaad over een ander aspect van de huurkwestie. Wat de Molukkers nu namelijk weer stoort is de eigen interpretatie die minister RIETKERK volgens hen geeft aan de overeenkomst dat de verschuldigde proceskosten (f.700,-- per Moluks gezin) zouden worden vergoed. Volgens de bewindsman komen slechts enkele gezinnen voor deze teruggave in aanmerking. Naar de visie van de Molukkers echter zou destijds overeengekomen zijn dat alle gezinnen een teruggave mochten verwachten. Zij beschuldigen de minister er nu van dat hij moedwillig deze toezegging en de overige punten van overeenstemming te eigen voordele uitlegt, danwel zal uitleggen. De Molukkers voelen zich derhalve om de tuin geleid en hebben gewaarschuwd, dat wanneer niet alle partijen zich strikt aan de overeenkomst houden, de huuractie zal worden hervat.

Voorts speelt er een Hoger Beroep, dat door de Molukkers bij de Raad van State is aangespannen tegen minister RIETKERK. Het betreft hier de drie belangrijkste Molukse eisen die destijds door de minister zijn afgewezen, namelijk:

- a. een verlaagd huurplafond;
- b. geen huurverhoging gedurende de komende drie jaren en
- c. vrijstelling van huurharmonisatie.

Het is echter de vraag of de Raad van State deze eisen zal inwilligen. Indien dit wel het geval is zal deze "omgekeerde discriminatie" een precedent vormen dat kan leiden tot gevolgen die niet te overzien zijn.

Een afwijzen daarentegen brengt het actiecomité terug naar het punt van vóór de huuractie en de redenen waarom men destijds tot de huuractie is overgegaan.

Kamp "Lunetten" te Vught

Het laatste Molukse kamp, "Lunetten" te Vught, staat op de nominatie gesloopt te worden. Momenteel worden op diverse departementen plannen ontwikkeld die ertoe moeten leiden dat de Molukkers in 1985/1986 nieuwe woningen in Vught kunnen gaan betrekken.

Een groot gedeelte van de Molukse kampbewoners voelt echter niets voor deze gedwongen verhuizing. In de eerste plaats betekent bewoning van kamp "Lunetten" dat men maandelijks een minimaal bedrag kwijt is aan woon- en energielasten. Deze lasten zullen na de verhuizing ongetwijfeld fors oplopen. In de tweede plaats beschouwt men het verblijf in dit kamp nog steeds als een teken, het enige en laatste teken van het tijdelijke karakter van hun komst naar Nederland.

Het is met name het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) dat is aangewezen de verhuizing van de kampbewoners in goede banen te leiden. Dat dit niet zonder problemen verloopt is inmiddels al gebleken. Zo zag een ambtenaar van WVC, die zich met deze problematiek bezighoudt, een poging tot brandstichting, gericht tegen zijn huis, maar nauwelijks mislukken. Een andere ambtenaar is diverse malen telefonisch bedreigd. Overigens worden de daders hiervan niet zozeer in het kamp zelf als wel in de omliggende Molukse wijken gezocht.

Gelukkig is de situatie sindsdien in gunstige zin gewijzigd, met name dank zij een verbeterd overleg tussen kampraad en WVC. Hoewel de kans op een vreedzame verhuizing daardoor aanmerkelijk is vergroot, moet er wel rekening mee worden gehouden dat enkele Molukse fanatici zich zullen blijven verzetten tegen de dreigende ontruiming en sloop van het kamp "Lunetten".

- - -

OPLEVING VAN HET AMSTERDAMSE KRAAKACTIVISME

Uit de jongste sterke opleving in de activiteiten van de Amsterdamse "Beweging" blijkt dat de protesten gewelddadiger zijn geworden. Hoewel de kraakbeweging al sinds jaren met enige regelmaat door middel van gewelddadige activiteiten haar ongenoegen over het gemeentelijk (her)huisvestingsbeleid ventileert, blijkt dat men de laatste tijd, mede onder invloed van de radicale woongroep "Staatsliedenbuurt", op een veel breder front activiteiten ontplooit.

Actiedoelen en uitvoering

De verschillende acties kunnen in twee categorieën onderverdeeld worden, te weten:

- a. acties direct uitgevoerd door radicale elementen uit de Kraakbeweging (KB) tegen doelen van de KB;
- b. acties tegen "fascistische" of "racistische" doelen, naar alle waarschijnlijkheid ten dele uitgevoerd door krakers, ten dele door algemene activisten, onder wie ook anti-racisten/fascisten.

Tot de acties onder a. kunnen de zogenaamde "acties tegen de groot-schalige toeristenindustrie" gerekend worden, evenals de brandstichting bij de Gemeentelijke Dienst Herhuisvesting (GDH) en de ongeregelheden op de Ferdinand Bolstraat.

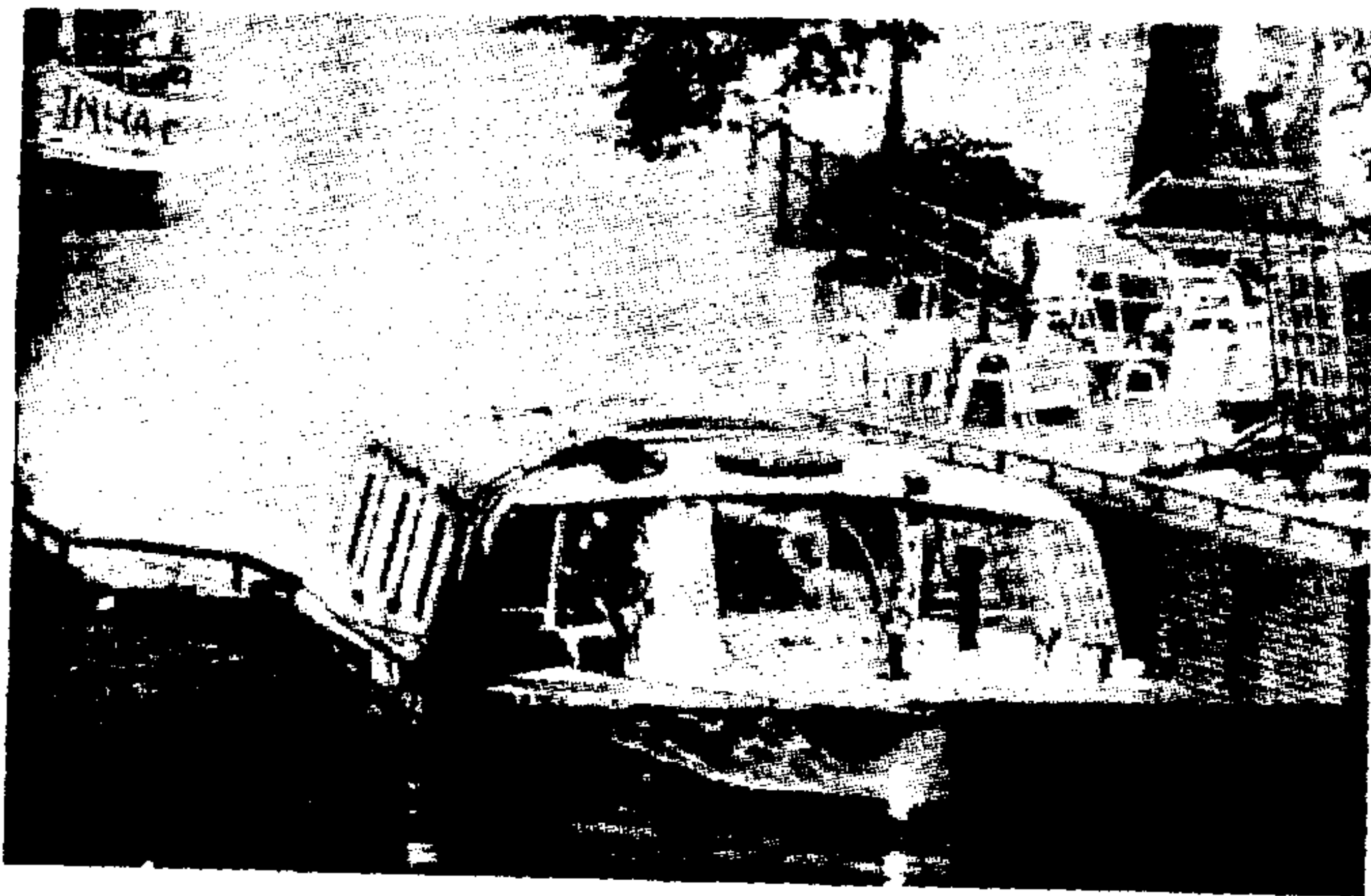
Na de tamelijk geweldloos verlopen ontruiming van het kraaksymbool Wijers (14-2-1984), waarbij de (radicale) "Woongroep Staatsliedenbuurt" tevergeefs trachtte de ontruiming wat geweld betreft te doen escaleren, nam het militantere deel van de KB zich voor geen enkel pand meer zonder (al dan niet krachtdadig) verzet prijs te geven. In de periode die daarop volgde werd ontruiming van panden vaak - door massale aanwezigheid van krakers, daartoe opgeroepen via de "alarmlijn" - voorkomen, of werden ontruimde panden herkraakt. Vooral het nieuwe kraaksymbool "Singel 114" moest ten koste van alles worden verdedigd. In alle claimbrieven en persverklaringen met betrekking tot de "toeristenacties" staat dit pand dan ook centraal. Sinds enkele maanden behoren - naast het gemeentebestuur en haar uitvoerend orgaan het GDH - ook onderdelen van de toeristensector tot het doelgebied van de krakers. De door de KB hiervoor opgegeven reden is, dat het gemeentebestuur toestaat, dat de toeristenindustrie de "verloedering van de binnenstad" bevordert door ten behoeve van volstrekt onnodig geachte hotelbouw (kraak)-woonpanden af te laten breken.

De acties bestonden tot

nog toe voornamelijk uit het met verfizakjes, rookbommen en een brandbom bestoken van hotels en rondvaartboten.

Met deze wijze van protest wil men behalve de toeristenindustrie - en daarmee het imago van Amsterdam in het buitenland - ook het stadsbestuur en meer specifiek de burgemeester van Amsterdam, promotor van die stad,

treffen. De ongeregelheden in de Ferdinand Bolstraat waren het gevolg van een door de krakers onjuist ingeschatte ontruimingsdreiging van een pand in die straat en van "Singel 114".

aanslag op rondvaartboot

De onder b. genoemde acties , zoals de aanslag op het Van Heutsz-monument en het bestoken met verfbakjes van het gebouw van de vreemdelingenpolitie, komen voort uit - in het verleden gewortelde maar actueel verhevigde - onlust over wat gezien wordt als het "de kop opstekende racisme/fascisme". In het eerste geval betrof het onvrede met het cultureel accoord, dat burgemeester Van THIJN namens Amsterdam sloot met het "fascistische, neo-imperialistische regime" in Jakarta, in het tweede geval was de oorzaak het uitzettingsbeleid met betrekking tot illegale vreemdelingen zoals dat door de Amsterdamse politie wordt uitgevoerd.

Staatsliedenbuurt

Een niet geringe rol in de activistische hausse speelt de "woongroep Staatsliedenbuurt". Reeds enige tijd waren er indicaties, dat deze buurt door toedoen van een harde krakerskern onder het motto "deze rechtsorde is de onze niet" een "staat in de stad" aan het worden was. Zo heeft men daar de GDH van haar taak "ontheven" door zelf vrijkomende woningen onder politiek welgevallige krakers te verdelen. Blijken krakers zich niet te gedragen conform de door de kern gestelde eisen, dan worden ze voor het "Staatsliedentribunaal" gebracht, is het niet goed- dan maar kwaadschiks. Ondanks verzet uit meer "basisdemocratisch" gezinde kringen binnen "De Beweging" hebben de missionaire neigingen van de "VrijStaatslieden" in de "Rivierenbuurt" al een zekere mate van succes.

Conclusie

De veelheid van acties komt ten dele voort uit al lang bestaande onvrede en deels uit tamelijk recente onlustgevoelens. Een en ander valt na een rustige (vakantie)periode extra op. Mogelijk heeft het uitblijven van negatieve reacties op de eerste actie (de brandstichting bij de GDH) een aanmoedigende rol gespeeld. Het is niet waarschijnlijk dat alle acties uit één groep afkomstig zijn, behoudens de toeristische acties, die - wellicht geïnspireerd door de "Staatslieden" - voornamelijk aan de bewoners van "Singel 114" en hun - niet onaanzienlijke - sympathisanten-periferie toegeschreven kunnen worden. Deelnemers aan een aantal acties moeten naar alle waarschijnlijkheid niet alleen gezocht worden onder feitelijk gemotiveerden, maar ook onder sensatiezoekers en zogenaamde relschoppers.

De activisten kiezen als objecten van acties met name die plannen en daden van de overheid, die hen - uit ideologisch en/of publicitair standpunt bekeken - het interessantst schijnen. Het is vrijwel onmogelijk om - zeker voor langere termijn - voorspellingen te doen over datgene wat nog komen gaat. De activiteiten van "De Beweging" zijn van te veel onbeheersbare factoren afhankelijk.

SHI'ITEN EN ISLAMITISCHE FUNDAMENTALISTEN

De laatste jaren is er duidelijk sprake van een radicalisering binnen de islamitische wereld. In dit verband duiken regelmatig de termen "shi'a" en "islamitisch fundamentalisme" op. Deze bijdrage wil in grove trekken schetsen waar deze begrippen voor staan.

Ontstaan van de shi'a

Reeds enkele decennia na het overlijden in 632 van de profeet MOHAMED, de stichter van de islam, kwam het binnen die geloofsgemeenschap tot een breuk tussen soennieten en Shi'iten, welke tot op heden niet is geheeld. Ging het bij de tegenstellingen in eerste instantie om een ordinaire machtsstrijd, namelijk om de vraag wie de leider van het islamitische rijk zou moeten worden, al spoedig ontstonden er ook steeds meer religieuze geschillen.

De shi'iten begonnen hun bestaan als groepering toen zij zich in het midden van de zevende eeuw schaarden achter ALI, neef en schoonzoon van MOHAMED, die aanspraak maakte op de leiding over het islamitische rijk. (Het woord "shi'a" betekent "partij", "factie"; de shi'iten waren de partijgangers van ALI.) Volgens de aanhangers van ALI diende de positie van leider van de islamieten voorbehouden te zijn aan afstammelingen van MOHAMED. Na enkele jaren verloren de shi'iten deze strijd doordat ALI in 661 werd vermoord.

Twintig jaar later kwam het in het grensgebied van de huidige staten Irak en Iran tot bloedige gevechten tussen de shi'iten en hun tegenstanders, die werden aangeduid als soennieten. (De soennieten zijn de volgelingen van de "soenna", de traditie, het geheel van de overgeleverde gedragingen en uitspraken van MOHAMED.) De beslissende slag, die in 681 werd uitgevochten bij Kabala, eindigde in een zware nederlaag van de shi'iten. Hun toenmalige leider HUSSEIN, een zoon van ALI, werd samen met vele verwanten en afstammelingen van MOHAMED gedood.

Tot op heden herdenken de shi'iten jaarlijks de gewelddadige dood van HUSSEIN en de zijnen. Deze gedenkdag wordt "Ashura" genoemd en staat in het teken van de zelfkastijding (tot bloedens toe) als uiting van identificatie met het leed dat over de voorvaderen kwam. Overigens speelt het thema van lijden en martelaarschap ook verder een belangrijke rol in het shi'itische denken.

Na de gewelddadige dood van HUSSEIN en veel van zijn volgelingen werd de shi'itische groepering het verzamelpunt van allen die zich verzetten tegen de toenmalige leiders in de islamitische wereld. Hierbij moet met name gedacht worden aan de niet-Arabische islamieten, die beschouwd werden als een soort tweederangs burgers, niet in het minst omdat zij de Arabische taal niet machtig waren en daardoor niet in staat waren de Koran te lezen. De shi'a ontwikkelde zich zo steeds sterker tot een oppositiebeweging tegen de bestaande islamitische regiems.

Dogmatische verschillen

Ook op theologisch gebied zijn de wegen tussen soennieten en shi'iten uiteen gegaan. Zo wijten de shi'iten de idee af van een door mensen aangewezen leider van het islamitische rijk, de "kalief", en geloven zij dat iedere generatie zijn eigen door Allah aangewezen leidsman of "imam" heeft, die zelf mag uitmaken of hij zich al dan niet als zodanig aan het publiek openbaart. De imam is voorts, anders dan de kalief, drager van de "goddelijke vonk".

Terwijl volgens de soennieten de kalief alleen belast is met wereldlijke zaken als bestuur en wetgeving en zich dient te onthouden van religieuze zaken, verenigt de imam in de opvatting van de shi'iten alle wereldlijke en religieuze autoriteit in zich. De shi'itische geestelijke leidslieden, de "mujtahids", worden in staat geacht de wil van de imam te interpreteren en heten daardoor capabel te zijn de gelovigen op alle levensstadiën leiding te geven. Opmerkelijk is voorts dat bij de shi'iten de geestelijken onontbeerlijk zijn als intermediair tussen de gelovigen en Allah, een notie die de soennieten vreemd is.

Kort aangeduid komt het erop neer dat de shi'iten zich vanaf het begin hebben gekeerd tegen de machthebbers in de islamitische wereld en dat zij niet willen weten van een onderscheid tussen kerk en staat omdat voor hen het primaat zonder meer bij de moskee ligt. Deze leer is, zo wordt wel gezegd bij uitstek de doctrine van de oppositie geworden, waarop juist armen, daklozen en ontrechten hun hoop gevestigd hebben.

Shi'iten nu

De shi'iten worden vooral gevonden rond de Perzische Golf. Iran wordt vrijwel geheel door hen bevolkt, terwijl zij in Irak de meerderheid van de bevolking uitmaken. In de kleine Golfstaten vormen zij ofwel een meerder-

derheid ofwel een aanzienlijke minderheid. Met uitzondering van Iran zijn de machthebbers in deze landen evenwel allemaal soennieten en behoren de shi'iten tot de onderbedeelden.

Grote shi'itische gemeenschappen komen voorts voor in Noord-Jemen (waar zij een grote meerderheid vormen), in Libanon (waar zij wel de grootste groep onder de islamieten zijn, maar sociaal en politiek nooit een wezenlijke rol hebben gespeeld) en in het oostelijk kustgebied van Saoedi-Arabië (waar zij in het oliewingebied in de meerderheid zijn).

De islamitische revolutie, die in 1979 in Iran ayatollah KHOMEINY aan de macht bracht, deed bij de shi'itische gemeenschappen in de Arabische wereld de hoop op eigen lotsverbetering opleven maar intussen duidt veel erop dat zij alleen op eigen kracht die verbetering tot stand willen brengen. Als Arabieren lijken zij voorshands hun soennietische heersers niet in te willen ruilen voor een Iraanse overheersing. Zoals bekend zijn de Iraniërs geen Arabieren en bestaat er een diepe animositeit tussen beide rassen.

Dat KHOMEINY er tot op heden niet in is geslaagd de shi'itische volksmassa's buiten Iran achter zich te krijgen, blijkt wel heel duidelijk in Irak en Libanon, waar - ondanks een goede voedingsbodem voor zijn opvattingen - slechts relatief kleine aantallen shi'iten zich achter zijn vaandel hebben geschaard. Voor de autoriteiten in genoemde landen vormen deze kleine groepjes evenwel toch een ernstig veiligheidsprobleem, omdat zij steeds weer bereid en in staat blijken te zijn bloedige terreurdaden uit te voeren, waarbij zij - geheel in lijn met het shi'itische denken inzake martelaarschap - zelfmoordacties niet uit de weg gaan. Het grote probleem met KHOMEINY en zijn aanhang is, dat zij hun ageren tegen de huidige machthebbers en staatsstructuren in Irak en Libanon baseren op religieuze gronden, die principieel geen ruimte laten voor politieke compromissen.

Samenvattend is het streven van KHOMEINY erop gericht een groot islamitisch rijk op shi'itische grondslagen te stichten, waarin plaats is voor Arabieren en Iraniërs. In deze fase lijkt Teheran er vooral op uit te zijn de islamitische massa's in de Arabische wereld te doen ontwaken en hen ervan te overtuigen dat hun overheersers alleen in het zadel zitten omdat zij de belangen van niet-Arabieren dienen, in welk verband vooral de Verenigde Staten ("de grote Satan") en Frankrijk ("de kleine Satan") worden genoemd.

Islamitisch fundamentalisme

De islamitische revolutie in Iran in 1979, die een heerser ten val bracht, die werd beschouwd als een zetbaas van het westen en als een verrader van Arabische en islamitische belangen, gaf ook een impuls aan islamitisch-fundamentalistische stromingen onder de soennietische islamieten.

Deze fundamentalisten streven naar constitutionele veranderingen (herinvoering van de 'shariah', het islamitisch recht), sociale en economische rechtvaardigheid (bescherming van de ongeprivilegeerden en gelijke verdeling van de arbeidsopbrengsten), hervorming van het bestuursapparaat (uitbanning van corruptie en nepotisme) en "puurheid" in de samenleving (strijd tegen slappe publieke moraal, inbreuken op familielevens, afwijking van voedselgeboden, onzedige kleding van vrouwen en gemengde sexen op scholen en in bedrijven). Alhoewel de fundamentalisten expliciet pleiten voor een islamitische samenleving, is het niet duidelijk of zij - in navolging van de shi'iten - nu ook uit zijn op een prioriteit van de moskee boven de staat.

Onder deze islamieten bestaan twee scholen: de ene streeft naar een geweldloze, geleidelijke evolutie, terwijl de andere radicaal-revolutionaire methoden wil hanteren en daarbij ook moord als middel toelaatbaar noemt. Als de fundamentalisten geweld toepassen richten zij dat vooral tegen leiders die zich in hun ogen hebben verbonden met het westerse secularisme. Overigens is het interessant dat men zich niet verzet tegen de uit het westen afkomstige technische revolutie, sterker nog, dat verschillende leidende fundamentalisten een gedegen technische opleiding in het westen hebben gevolgd en dat de titel "ingenieur" in die kringen zelfs als een soort ere naam geldt.

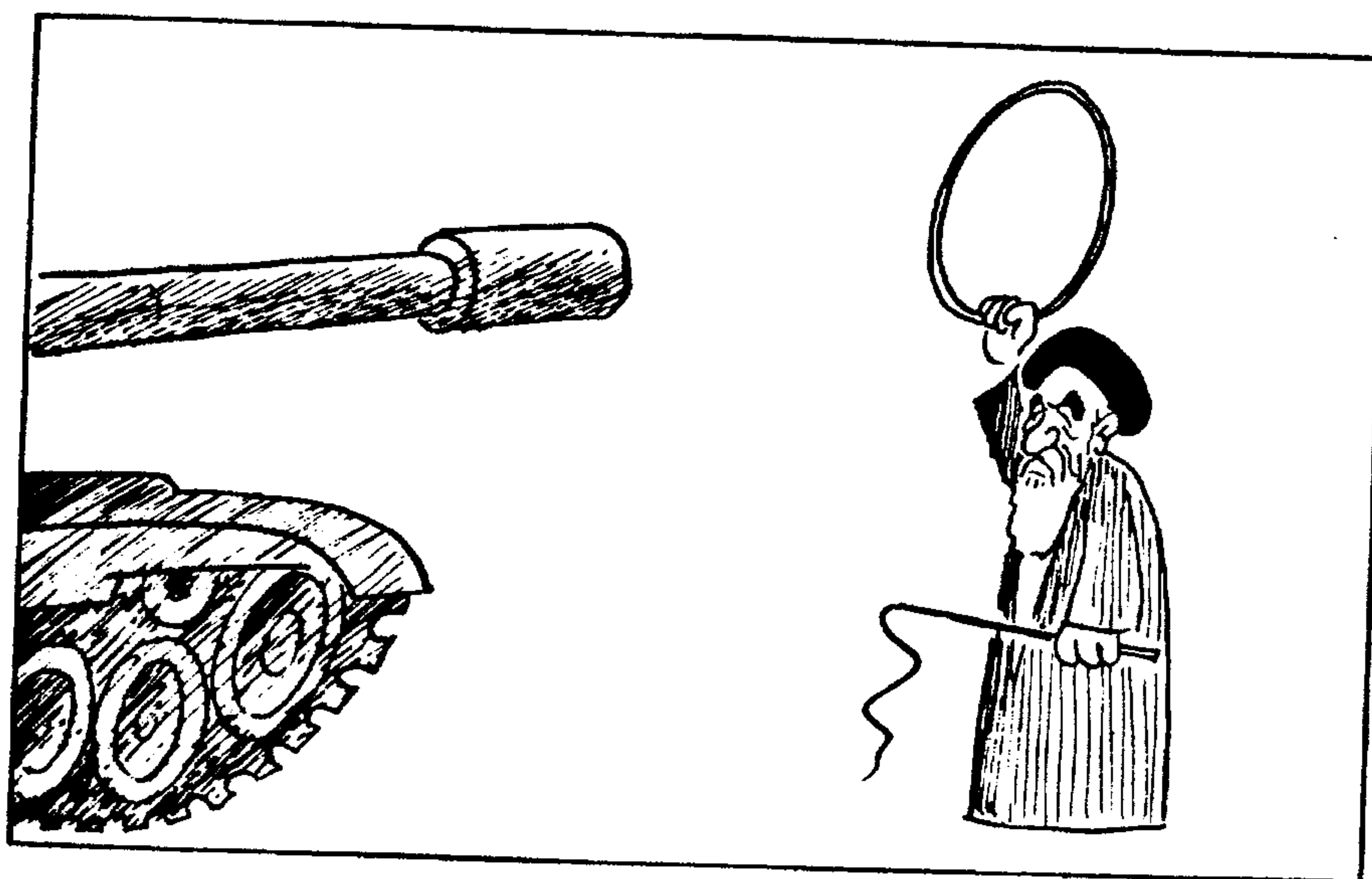
Concluderend kan gesteld worden dat de islamitische fundamentalisten onder de soennieten zich allereerst en vooral keren tegen wat zij zien als

godsdienstige laksheid van de autoriteiten en hun medeburgers en tegen de westerse invloeden, waarbij zij zich met name fel anti-Amerikaans opstellen. De fundamentalisten zijn vooral actief in onderontwikkelde gebieden en onder ongeprivilegeerde bevolkingsgroepen.

Noord-Afrika

Het fundamentalisme wint niet in het minst onder Noordafrikanen aan kracht en invloed. Hierbij moeten niet alleen de als pro-westers en corrupt aangemerkte regimens in Egypte, Marokko en Tunesië het ontgelden, maar ook de radicale Lybische leider KADHAFI (o.a. wegens zijn ijveren voor de vrouwen-emancipatie) en de Algerijnse machthebbers (die te weinig aandacht zouden schenken aan het islamitisch-Arabische karakter van hun land).

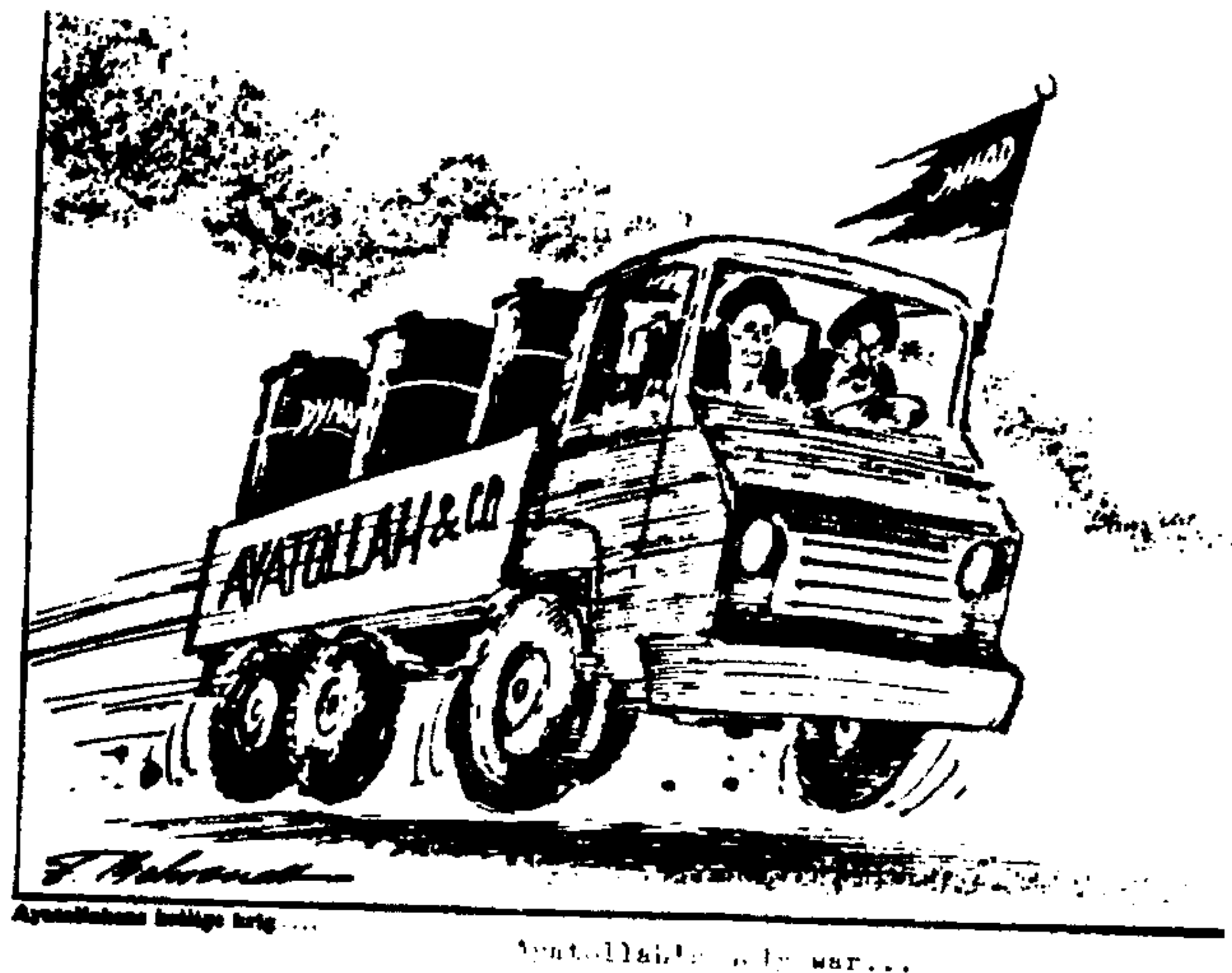
Het wordt steeds duidelijker, dat de fundamentalisten ook actief zijn in de Noordafrikaanse gemeenschappen in West-Europa. Zoals de vroegere Algerijnse leider Ahmed BEN BELLA, die zich steeds sterker gaat profileren als een fundamentalist, eind 1982 zei: "Omdat we vrijwel al onze regeringen tegenover ons vinden, zien we ons wel genoodzaakt om ons in Europa te uiten". Deze ontwikkeling krijgt nog meer betekenis tegen de achtergrond van een reeks berichten dat Iraanse propagandisten en Noordafrikaanse fundamentalisten (vooral Marokkanen en Tunesiërs) elkaar in West-Europa hebben gevonden. Overigens dient hierbij direct aangetekend te worden, dat de Iraniërs er op dit moment vooral op uit lijken de fundamentalisten te bewegen terug te keren naar hun vaderland om zich daar in te zetten voor de goede zaak.

RECENTE ISLAMITISCH TERRORISTISCHE ACTIVITEITEN

De aanslag op de Amerikaanse ambassade in Beiroet (begin 1983) vestigde de internationale aandacht op spectaculaire wijze op het fenomeen van het Shi'itisch terrorisme, dat ook daarna nog herhaaldelijk van zich heeft doen spreken. Verschillende extremistische Shi'itische organisaties eisten, onder de verzamelnaam "Islamitische Jihad" (Heilige Islamitische Oorlog), de verantwoordelijkheid op voor diverse aanslagen in het Midden-Oosten, waarbij honderden slachtoffers vielen. Langzamerhand werd duidelijk, dat een belangrijke rol in deze "heilige strijd" werd gespeeld door het Shi'itische KHOMEINY-bewind.

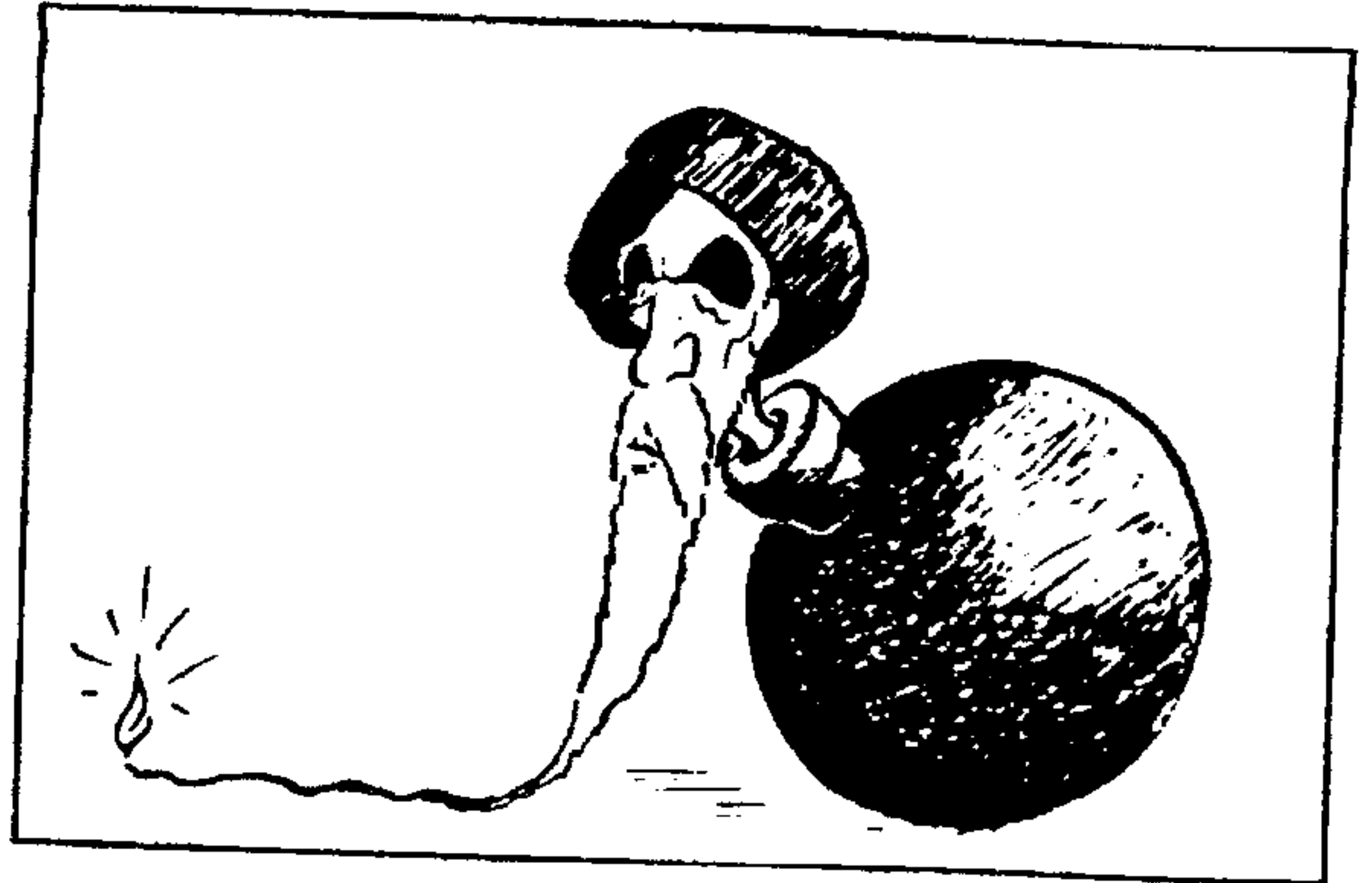
Eind 1983 meldde een woordvoerder van de "Islamitische Jihad" bij een Spaans persbureau, dat ook in Europa dergelijke aanslagen zouden worden gepleegd, terwijl begin 1984 van de zijde van dezelfde "organisatie" in enkele Arabische steden brieven werden ontvangen, waarin objecten van de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk en Italië met aanslagen werden bedreigd. Vanuit Teheran werden bovendien dreigementen geuit aan het adres van landen, die Irak steunen.

Veel wees erop, dat Iraanse instellingen en diplomatieke vertegenwoordigingen als uitvalsbases zouden dienen voor de door de "organisatie" met hulp van Syrië geplande aanslagen, terwijl in Europa verblijvende Iraniërs steun zouden verlenen.

Gedurende de daarop volgende periode vonden zes aanslagen plaats, waarvan drie in Europa, te weten:

- op 28 maart 1984: moordaanslag op de cultureel attaché van de Britse ambassade in Athene. De verantwoordelijkheid voor de aanslag werd opgeëist door de "Revolutionary Organisation of Socialist Moslems";
- op 12 mei 1984: bomaanslag op het kantoor van Iraqi Airways in Nicosia, die werd geclaimd door de "Islamic Action Organisation";
- op 31 juli 1984 werd een "Air-France"-toestel gekaapt, dat op weg was van Frankfurt naar Parijs. De drie kapers verklaarden lid te zijn van de "Islamitische organisatie voor de bevrijding van Jeruzalem". Door middel van de kaping wilden zij van Frankrijk de vrijlating afdwingen van vijf sedert 1980 gedetineerde KHOMEINY-aanhangers;
- ook in juli kon een aanslag op de Iraakse ambassade in Londen worden voorkomen, terwijl kort daarna op het vliegveld van Rome twee leden van een Shi'itische organisatie aangehouden werden, die in het bezit bleken te zijn van explosieven;
- op 23 juli 1984 arresteerde de Spaanse politie een aantal Iraniërs, die tijdelijk in Spanje verbleven om te herstellen van de in de Golf-oorlog opgelopen verwondingen. Bij huiszoeking werden wapens en explosieven aangetroffen. De leider van de groep stond in contact met de Iraanse ambassade in Madrid. De Iraniërs waren voornemens een toestel te kapen van de Saudi-Arabische luchtvaartmaatschappij SAUDIA. De groep had reeds verkenningsacties uitgevoerd bij diverse vliegvelden. De voor de kaping benodigde wapens zouden op het vliegveld worden overhandigd door een medewerker van de Iraanse ambassade. Deze diplomaat werd eind juli uit Spanje uitgewezen. De kaping zou zijn bedoeld als waarschuwing aan het adres van Saudi Arabië om haar steun aan Irak stop te zetten.

In Nederland bestaan diverse officiële Iraanse vertegenwoordigingen. In Den Haag zetelt de Iraanse ambassade en het "Amerika-Iran Claims Tribunaal". Dit instituut regelt de financiële geschillen, die zijn

ontstaan na het verbreken van de Amerikaans-Iraanse betrekkingen. Aan dit instituut zijn negen rechters verbonden (drie Amerikanen, drie Iraniërs en drie onafhankelijken). De rechtszaken worden van Iraanse zijde voorbereid door het, eveneens in Den Haag gevestigde, "Agent Bureau to the Legal Office of the Islamic Republic of Iran".

In Rotterdam tenslotte is een vertegenwoordiging gevestigd van het Iraanse staatsbedrijf "Polyacryl".

Tenslotte zij vermeld dat zich tot dusver in Nederland geen Islamitisch terroristische activiteiten hebben voorgedaan.

= = =